

מַרְיָה נִיחֻדָּה

קובץ חידושים קושיות וביאורים בעניינים שונים

לתגובות, במייל: rantorah@gmail.com בדואר: רח' קירשטיין 6/9 עפולה 18394

ניתן להוריד את הגליון גם באתר: www.ladaat.net/gilionot.php

עורך ומחבר רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא ס"ט

אפשר לשלוח שמות לברכה בציון רחל אימנו ע"ה (ללא תשלום) למייל rachel1tomb@gmail.com

גיליון מס' 108

וילך-שובה

ואתחיל לכתוב מה שראיתי בספר אחד יקר הערך ויקר המציאות שמו "ספר הגן וידי משה" שפירש מאמר הגמרא ברכות (דף ו' ע"ב) אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכשמת אומרים אי חסיד אי ענו מתלמידיו של אברהם אבינו, והוא ז"ל הקשה מה שייכות יש לשבח הזה שהיה חסיד וענו שהיו אומרים עליו בהספדו עם מה שהיה קובע מקום לתפלתו והוא מותיב לה והוא מפרק לה ואמר שבהכרח האדם הזה שהוא קובע מקום לתפלתו מוכרח שיהיה חסיד דהיינו שמשכים בבקר לבית הכנסת קודם שיבא שום אדם אחר לבית הכנסת ואם כן בודאי ימצא מקומו אשר רגיל לישב בו פנוי ויושב בו, או מוכרח שיהיה ענו דהיינו שאינו יושב במרום המקומות כי אם בשפל המקומות הוא יושב שאין יושב בו שום אדם אחר ואם כן בודאי ימצא מקומו פנוי ויושב בו, משום הכי מספידים עליו ואומרים אי חסיד אי ענו מתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה שהיה קובע מקום לתפלתו ע"כ.

ברכות (דף ה' ע"ב) תניא אבא בנימין אומר, שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד והתפלל ויצא ולא המתין לחבירו טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר (איוב יח.) טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר (שם) ויעתק צור ממקומו ואין צור אלא הקב"ה שנאמר (דברים לב) צור ילדך תשי, ויש לדקדק במאי תליא הא בהא שבשביל שלא המתין לחבירו וקדם להתפלל ויצא גורם לשכינה שתסתלק מישראל דמה שייכות יש לזה בזה ויש לפרש על פי מ"ש בגמרא בבא קמא (דף פ"ג ע"א) ההיא אתתא דעלת למיפא בההיא ביתא¹ נבח בה כלבא אמר לה מריה לה תסתפי מניה שקילי

¹ פירוש דברי הגמ': אשה אחת שנכנסה בחצר אחד והיתה מעוברת ונבח עליה כלב ונבהלה אמר לה בע"ב אל תבהלי עוקרים לו ארבע שיניו שבהם נושך ושוב אין בו כח, אמרה לו אותה אשה הניחום שלך הבל הוא תשליך אותו לקוצים, שכבר נעקר הולד ממקומו מחמת הפחד.

בס"ד

חידושי פסוקים ואגדות חז"ל הקדושים מכת"י
הטהורה של
האדמו"ר רבי שלמה מלול זיע"א
נכד הרה"ק רבי כליפא בן מלכא זצ"ל [מח"ס
כף ונקי, נדפס מכת"י בשנה זו תשע"ב, ע"י רבי
משה עמאר שליט"א בעזרתו הגדולה והאדיבה
של ידידנו רבי יעקב ישעיה כהן שליט"א, נו"נ
להרה"ק רבי יוסף אוהיון זיע"א] ורבי חיים פינטו
הגדול זצ"ל

נערך ע"י הגאון הנפלא רבי אברהם דבדה
שליט"א
מח"ס ביכורי אביב בני ברק

[המעוניין לתרום עבור הוצאת הספר השלם
לע"נ המחבר שלא השאיר זרע של קיימא, יפנה
לטלפון 036166836 תזכו למצוות, וזכות הצדיק
יגן עלינו כל הימים להוושע בפקודת ישועה
ורחמים וישועת עולם אכי"ר]

הנני כותב מילי קטני אר"ש קטני הכמות והאיכות ליקוטי
בתר ליקוטי מעט מצער באיזה מקום פשוט בתלמוד ובאיזה
פסוקים מתנ"ך כפי מה שקבלה נשמתי הדלה והענייה מהר
סיני כדי שלא אהיה חס ושלום כפוי טובה בטובתו של
מקום ברוך הוא ואם מעט היא לא צריכא אלא לקבולינהו
בשמחה ולהעלותם על הספר ולקיים מאמר התנא הקדוש
(אבות פ"ד מ"א) איזהו עשיר השמח בחלקו וברוך ה' אשר
לא עזב חסדו ואמתו ויהי עמדי ועזרני עד כה, כן יגמור עלי
לטובה, ויעזור אותי לטובה כדי להעלותו על משב"ח
הדפוס בלי צער ויגון אמן כן יהיה רצון.

גיבוי אמרה לה שקילי טיבותיך ושדיא אחזרא כבר נד
ולד, וקודם זה אמר שם בגמרא דריש רבי דוסתאי דמן בירי
ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י'
ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים
ושני רבבות הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר
אחד והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים ונבח
בה כלב והפילה נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל
ואם כן גם הכא בעניינינו אם היו ישראל שלמים וראויים
להשרות עליהם שכינה שהיו שני אלפים ושני רבבות וזה
שקדם להתפלל ויצא והניח חבירו לבדו ובאו עליו לסטים
והרגוהו לא גרם לשכינה שתסתלק מישראל (בתמיהה)
וק"ל.

ברכות (דף ח' ע"א) אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן
מר מהני מילי מעליותא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי
דבי כנישתא אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב
(תהילים פ"ז) "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב"
אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מכל בתי כנסיות
ובתי מדרשות ויש לדקדק דרבא א"ל לרפרם בר פפא לימא
לן מר מהני מילי מעליותא דאמרת משמיה דרב חסדא
במילי דבי כנישתא רצונו לומר שידרוש לו בשבח דבי
כנישתא והוא השיב לו היפך רצונו וא"ל הכי אמר רב
חסדא אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מכל בתי
כנסיות ובתי מדרשות דהיינו דורש לו בשבח שערים
המצוינים בהלכה, וצריכים להבין מה היא כוונתו דרפרם
בר פפא ויש לפרש דכוונת רבא שאמר לרפרם בר פפא
לימא לן מר מהני מילי מעליותא במילי דבי כנישתא
דאמרת לן משמיה דרב חסדא רצונו הוא בהני מילי
מעליותא לא על (מילי) מעליותא דבי כנישתא אלא על
מילי מעליותא דרב חסדא שהיה דורש במילי דבי כנישתא²
וק"ל.

ברכות (דף י"ז ע"א) אמר ליה רב לרבי יוחנן נשים במאי
זכיין אמר ליה באקריוי בנייהו ומנטרן לגברייהו עד דאתיין
מבי כנישתא מי לא פלגן בהדייהו עכ"ל ויש עוד גירסא
אחרת א"ל רב לר' יוחנן הני נשי במאי זכיין וכו' ולזאת
הגירסא יש לדקדק מה השיב רבי יוחנן לרב על שאלתו
וא"ל באקריוי בנייהו ומנטרן לגברייהו וכו' תינח אשה שיש
לה בעל או בנים אבל אשה שאין לה בעל או בנים במאי
זכייא ויש לדקדק עוד דקדוק אחר וחד מתרין חבירו והוא
למה רב נקט בלישניה הני נשי במאי זכיין ולא אמר בלשון
פשוט נשים במאי זכיין אלא יש לפרש דכוונת רב היא
בשאלתו על רוב הנשים שיש להם בעל או בנים ולכך נקט
בלישניה הני נשי ר"ל שיש להם בעל או בנים והשיב לו
וכו'.

ויש לדקדק עוד מה היתה כוונתו דרב לשאול לר"י נשים
במאי זכיין דמשמע שלא מצא להם במה יזכו לעולם הבא

לומדת מזה הגמ' (לפי פירוש אחד), שגם באופן שמוכרח לגדל
כלב בחצירו עליו לקושרו בשלשלאות (ולפי פירוש שני), או שאין
לאדם לגדל כלב כלל מפני שמבעית בני אדם.

² נלע"ד שהרב רוצה לפרש שרבא אמר לרפרם בר פפא אמור לי
מילי דבי כנישתא דרב חסדא היינו מה שאמר בדרשת בית
הכנסת, ולא מה שדרש בשבח בית הכנסת, וק"ל.

ולפי האמת יש להם כמה מצות שלהם³ וגם כן מצוות עשה
שלא הזמן גרמא נשים חייבות ובהם יזכו לעוה"ב ולמה
הוצרך לשאול לר"י, ויש לפרש ע"פ מ"ש בגמרא כתובות
פרק שני דיני גזרות (דף קיא:), אמר ר' אלעזר עמי הארץ
אינם קמים בתחייה שנא' (ישעיה כ"ו) כי טל אורות טליך מי
שיש בו טל תורה, טל תורה מחייהו, ומי שאין בו טל תורה
אין הקב"ה מחייהו, א"ל רבי יהושע לא ניחא למרייהו
למימר הכי א"ל רבי מצאתי להם רפואה מן התורה (דברים
ד') ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום וכי אפשר
לאדם לידבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לחכם ומחזיק
בידו מעלה עליו הכתוב כאלו מתדבק בשכינה נמצאו
למדין דר' אלעזר שאמר עמי הארץ אינם חיים היינו מי
שאיין בו מדה מהנך אבל עם הארץ שהוא מחזיק ביד החכם
נחשב לו כאלו הוא בעצמו לומד תורה וקרינן ביה יש בו טל
תורה וקם בתחיית המתים, וכפי זה זו היא כוונת רב ששאל
לר"י נשים במאי זכיין לקום בתחיית המתים הא לא שייכי
בתלמוד תורה כדכתיב ולמדתם אותם את בניכם, בניכם
ולא בנותיכם, ואדרבא כל המלמד את בתו תורה כאלו
מלמדה תפלות, ואם כן אין בהם טל תורה ובאיזה זכות
קמים בתחיית המתים, והשיב לו רבי יוחנן באגרא דאקריוי
בנייהו ומנטרן לגברייהו עד דאתיין מבי כנישתא ומבי
מדרשא ובוה חזר הדין שלהם להיות כמחזיק ביד בנייהו
וביד גברייהו ונחשב להם כאלו הם בעצמם לומדים תורה
וא"כ יש בהם טל תורה ובשביל כך זוכות וקמים בתחיית
המתים.

או יאמר באופן אחר והכוונה היא לפי שרב ראה דברי ר'
יוחנן שאמר לעיל (ברכות יז.) גדולה הבטחה שהבטיח
הקב"ה לנשים יותר מן האנשים והביא ראיה דכתיב (ישעיה
ל"ב) נשים שאננות בנות בוטחות וכו' ולפיכך שאל לו נשים
במאי זכיין לזאת המעלה שאמרת גדולה הבטחה שהבטיח
הקב"ה לנשים יותר מן האנשים והשיב לו באקריוי בנייהו
ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי כנישתא מי לא פלגן
בהדייהו ר"ל לבד שכר המצוות שלהם ושכר מ"ע שלא
הזמן גרמא שחייבים הנשים אלא נוסף עוד להם שכר טוב
בעמלם דפלגי עם בנייהו ועם גברייהו לפיכך הבטחתן
גדולה יותר מן האנשים וק"ל.

שבת (דף קי"ח ע"ב) תוספות אמר ר' יוסי יודע אני בעצמי
שאיני כהן ואם יאמרו לי חבירי עלה לדוכן הייתי עולה לא
ידע ר"י מה איסור יש בדבר אם לא משום ברכה לבטלה
עכ"ל ולכאורה דבריהם תמוהים הם, דמה הלשון אומרת
אם לא משום ברכה לבטלה וכי איסור ברכה לבטלה דבר
קל הוא⁴ ולעניות דעתי נראה אם אפשר דהלשון כולו

³ כגון נדה, חלה והדלקת הנר.

⁴ והלא איסור עשה דאורייתא הוא כדאיתא בכתובות כד: ופירש
רש"י דכתיב כה תברכו אתם ולא זרים ולא הבא מכל עשה עשה,
וכדברי רבינו כן הקשה הרמ"א בדרכי משה או"ח סי' קכ"ח ע"ד
תוס' אלו (ועיין עוד בהגהת הרמ"א על שו"ע סי' קכ"ח ס"א)
והביאו מהרש"א כאן ותירץ מהרש"א דהיינו שהיה עולה לדוכן
אבל לא היה מברך עם הכהנים וא"כ אין בזה שום איסור וזה
שהקשה ר"י כיון דודאי לא היה עובר על עשה בשביל כבוד
חביריו א"כ רק עלה ולא בירך ושום איסור אין בזה וא"כ מה

מורדף (אולי צ"ל מחולף) ורצונם לומר לא ידע ר"י מה איסור יש בדבר זה דנשיאות כפים לא יש בו כי אם איסור ברכה לבטלה, וא"כ ר"י תמה על ר' יוסף דלמה נקט בלישניה דווקא דבר זה ואם יאמרו לי חבירי עלה לדוכן הייתי עולה הו"ל למימר סתם אם יאמרו לי חבירי לברך ברכה לבטלה הייתי מברך וק"ל.

שבת פרק האורג (דף ק"ה ע"ב) גמרא אמר רב יאודה אמר רב כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנא' (יהושע כ"ד) ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש מלמד שרגש עליהם ההר להורגם ויש לדקדק למה אמר ראוי לקוברו בחייו הו"ל לומר ראוי לקוברו חי ואפשר יש לפרש עפ"י מ"ש בגמרא (בעמ' שלנו) מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהם קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר והקשה בגמרא כדי שיבכה עירבונא שקלי מיניה אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר וג"כ ידוע מ"ש חו"ל (גדרים סד.) מי שאין לו בנים חשוב כמת ע"כ, וכפי זה זו היא כוונת הגמרא כל המתעצל בהספדו של חכם וגרם שימותו בניו רח"ל א"כ ראוי הוא לקוברו בחייו ר"ל אפי' הוא חי חשוב כמת.

או יאמר באופן אחר ויש לדקדק בו דקדוק אחר וחד מתרץ חבירו והוא מה אמר ראוי לקוברו בחייו הו"ל קוברים אותו בחייו, אלא רצונו לומר בחייו של חכם דהיינו דהעונש של זה שנתעצל בהספדו של חכם ראוי היה שיקבור אותו החכם קודם שימות החכם ובוה מדוקדק לשון ראוי לקוברו בחייו וק"ל.

או אפשר באופן אחר ויש לדקדק עוד בו דלמה נקט בלשון הזה כל המתעצל וכו' הו"ל כל שאינו מספיד לחכם וכו' אלא דיש לפרש שבא לומר דאפילו הספיד לחכם אלא שלא הספיד אותו כראוי⁵ בהספד של חכם, העונש שלו הוא ראוי לקוברו בחייו ור"ל כמו "ראוי שלא בא לעולם" ובוה מדוקדק לשון של כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו וק"ל.

השבח דר' יוסי שלא עבר אדברי חבריו ועי"ע מגן אברהם ריש סי' קכ"ח שיישב דברי תוס' אלו וראה עוד גיליון מהרש"א, מצפה איתן, מהר"ץ חיות, רב"פ תאומים, נמוקי הגרי"ב, רא"מ הורביץ, ר"א גוטמאכר ועיין היטב להמלאך רפאל בירדוגו זיע"א בס' שרביט הזהב שתמה הרבה ע"ד מהרש"א הנזכרים והאריך בענין זה ופירש דברי התוס' בדרך מופלא. וז"ל בסו"ד ולקוצ"ד דר"י באותה שעה ז"ל אישתמיטיה ההיא דכתובות וברוך אשר לא ישגה, ותול"מ. ולענ"ד הצעיר אבן מקיר ע"י פירושו של רבינו בד' התוס' הפשוטים והברורים אין מקום עוד לתמיהותיו כאשר יחזה המעיין בדברים.

וראה עוד בלבוש שכתב דהאיסור לישראל לישא כפיו מדכתיב "ושמו את שמי על בני"י" זה ציווי לכהנים בלבד ובחידושי אליה רבה על הלבוש העיר דזה דלא כרש"י הנ"ל.

⁵ עיין ראש משביר למחר"ם בירדוגו שפירש ברש"י ד"ה ויקברו אותו שכ' רש"י "ביהושע כתיב", וכו' רש"י מראה מקום הוא, אלא דבא לשלול דלא תימא היינו שלא מספיד לחכם כלל אלא כמו אצל יהושע שהספידוהו אך שלא כדבעי וכתב שם עוד שני פירושים אחרים לפרש אמאי כתב רש"י "ביהושע כתיב". אמנם בס' שרביט הזהב להמלאך רפאל בירדוגו זיע"א כתב חו"ל "לפי שלא נתבאר מזהיכן מפיק הספדו של חכם לכן פי' רש"י ז"ל דביהושע כתיב ופשוט אלא שיש שדברו הבאי עכ"ל.

שבת (דף קי"ח ע"א) תוספות ד"ה במנחה מצילין מזון סעודה אחת, מכאן משמע דזמן אכילה שלישית בשבת הוא מן המנחה ולמעלה דלא כאותן דמחלקין סעודת שחרית ומברכין בנתיים ומיהו מהא דאמרינן בפסחים בפ"ק (דף יג.) י"ד שחל להיות בשבת משייר מזון שתי סעודות אין ראיה מדאין משיירין מזון ג' סעודות שאין לעשות שתי סעודות שחרית דהא כיון שאוכל הכל שחרית חשוב כסעודה אחת עכ"ל.

רצונם לומר דלא תימא גם מההיא דפסחים נביא ראה דזמן אכילה שלישית בשבת היא מן המנחה ולמעלה מדנקט משייר מזון שתי סעודות ור"ל אחת של לילה ואחת של יום ומשמע שאין לעשות שחרית שתי סעודות דאם לא כן הו"ל לומר משיירין שלש סעודות דהיינו אחת בלילה ושתי סעודות ביום שחרית ומדקאמר שתי סעודות משמע אחת בלילה ואחת ביום שחרית דווקא ולסעודת מנחה אינו צריך שכבר נאסר עליו חמץ וא"כ יש להביא ראיה מכאן שזמן אכילה שלישית בשבת היא מן המנחה ולמעלה לכן אמרו מכאן אין ראיה שהגם דנקט מזון שתי סעודות ר"ל שיש בהם שיעור שלש סעודות דהיינו שיעור אכילה אחת בלילה ושיעור שתי אכילות ביום שחרית ולפי שאוכל הכל שחרית חשוב סעודה אחת ולעולם מחליקין סעודת שחרית ומברכין בנתיים וק"ל.

שבת (דף ק"מ ע"ב) גמרא ואמר רב חסדא האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קעבר משום בל תשחית ואמר רב פפא האי מאן דאפשר ליה למישתי שיכרא ושתי חמרא קעבר על בל תשחית ולא מילתא היא, בל תשחית דגופא עדיף, רצונם לומר דאפילו יש לו לאדם ממון הרבה ויכיל למיקם בנפשיה פת חיטי וחמרא אף על פי כן לא יאכל וישתה כי אם פת דשערי ושיכרא דאל"כ קעבר על בל תשחית דממונא ודחו דבריהם ואמרו ולא מילתא היא בל תשחית דגופא עדיף ר"ל דאם יאכל וישתה פת שערי ושיכרא תזיק לו האכילה ההיא והשתייה ויחלה גופו לפיכך אפי' יאכל פת חיטי ושותה חמרא לא קעבר על בל תשחית דממונא אבל צריך להבין ולדקדק דלפי פשט דבריהם לא הי"ל למימר כי אם האי מאן דאכל חיטי ושתי חמרא קעבר על בל תשחית ומה הלשון אומרת האי מאן דאפשר ליה וכו' ואם נאמר שכוונת דבריהם שאמרו בהאי לישנא האי מאן דאפשר ליה למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא רצונם לומר שאין לאדם ממון הרבה כי אם שיעור אכילת פת דשערי ושתיית שיכרא מאי קאמר אח"כ ואכל פת חיטי ושתי חמרא הא אין לו כ"א שיעור פת שערי ושיכרא, ואם נאמר שכוונת דבריהם היא האי מאן דאפשר ליה למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא רוצנם לומר על הגוף שהוא בריא ויכיל למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא ולא יזיק לו ואכל פת חיטי ושתה חמרא קעבר על בל תשחית דממונא מאי קאמר אח"כ ולא מילתא היא בל תשחית דגופא עדיף הא קאמר אפשר ליה למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא ולא יזיק לו ולא יש בל תשחית דגופא, אבל הנלע"ד אם אפשר לומר דלמה נקטו בלישנייהו האי מאן דאפשר ליה למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא ולא אמרו בלשון פשוט האי מאן דאכל פת חיטי ושתי חמרא

קעבר על כל תשחית רצונם לומר שכוונת דבריהם היא על הגוף שהוא יכיל למיכל פת דשערי ולמישתי שיכרא ולא זיק לו ולא שהוא ברור לו שאפילו יאכל פת שערי וישתה שיכרא לא זיק לו אלא שהוא משער בעצמו שאם יאכל פת שערי וישתה שיכרא לא זיק לו ולכן אמרו בתחילת דבריהם האי מאן דאפשר ליה למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא רצונם לומר דמשער בנפשיה דיכיל למיכל פת שערי ולמישתי שיכרא ולא זיק לו ואכל פת חטי ושתה חמרא קעבר על כל תשחית דמונא ואח"כ חזרו לומר ולאו מילתא היא כל תשחית דגופא עדיף רצונם לומר עכשיו שאינו ברור לו שאפילו יאכל פת שערי וישתה שיכרא לא זיק לו אלא משער בעצמו שלא זיק לו ואפשר שאח"כ זיק לו וקעבר על כל תשחית דגופא לכן אמרו ולאו מילתא היא כל תשחית דגופא עדיף ולא יאכל כי אם פת חטי ולא ישתה כי אם חמרא וק"ל.

קידושין דף סא ע"ב תוספות ד"ה אי לא כתיב ארץ כנען הו"א בתוככם בארץ גלעד פי' בקונטרס דאם לא יעברו יטלו חלקם כפי המגיעים וכו' וקשה וכי איזו סברה וכו' [ועוד דאינו דומה למשל דמייתין ולכאורה דברי המסגרת הם תמוהים והנלע"ד הוא דרצונם לומר דלפי פירוש רש"י ז"ל דכתב דבני גד ובני ראובן אפי' לא יסייעו אחיהם בכיבוש ארץ כנען יטלו חלקם עם אחיהם בארץ כנען המשל שהביא רבי חנינא בן גמליאל לאדם שהיה מחלק נכסיו לבניו וכו' אינו דומה לנמשל דבשלמא בעניינא דאחים שאמר להם אביהם דאפילו לא יתן מאתים ירש עם אחיו בשאר נכסים ניחא לפי שהשדות שייחד להם אביהם מוכנים ועומדים ואינם צריכים שום טירחא אבל בעניינא דבני גד ובני ראובן עם שאר שבטים שארץ כנען שייחד להם משה רבינו ע"ה לשאר שבטים עדיין צריך להם טורח הרבה עד שיכבשו אותה ואם אנו אומרים שהם לבדם יטרחו וילחמו עד שיכבשו אותה ויבואו בני גד ובני ראובן ויטלו חלקם עמהם אפילו לא סייעו אותם כלל זה אינו דומה למשל דמייתין וק"ל.

קידושין דף ט"ל ע"ב גמרא רמי רב טובי בר רב קיסנא לרבא תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו עשה אין לא עשה לא ורמיננהו ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה א"ל התם כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנה כי הא דר' חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר מילתא ומלי נפשיה שיחנא וכיבא עבדא היא מילתא ואיתסי ערק טשא בההוא בי בני דכי הוו עיילי ליה בתרין אפילו ביממא הוו מיתזקי וכו' יש לדקדק דמהכא משמע דשכר מצות לא תעשה ליכא ואינו נוטל עליהם שכר כי אם דווקא עד שיבא דבר עבירה לידו ויתגבר על יצרו ולא יעבור אבל אם לא בא לידו דבר עבירה אין לו שום שכר וזה דבר תמוה ורחוק מהשכל לומר דשכר מצות לא תעשה ליכא ויש לפרש אחר שנדייק דברי הגמרא למה נקט בלישניה נותנין לו שכר כעושה מצוה ולא אמר נותנין לו שכר סתם אלא אפשר דבא לרמוז לנו ולומר שחוקן מן השכר שיש לו בקיום מצות לא תעשה אלא זכה ומוסיפין לו ומעלין עליו כאלו עשה מצוה אחרת ונותנין לו שכר עליה וק"ל.

קידושין דף ל"א ע"א מהרש"א על התוספות בד"ה כבוד את וכו' משמע שהעדיפו על כבוד המקום וכו' מהונך דהיינו ממחונך וכו' עכ"ל כצ"ל, ולולי דברי התוספות היה נראה לפרש שהעדיפו המקום דמחונך משמע דלא בקש אלא אם נתן לך הקב"ה תן לו וכבדהו דהיינו כדאמרין משלו תן לו אבל בכיבוד אב ואם אף אם אין לך תתן להם דהיינו שצריך לחזור על הפתחים וכו' וק"ל עכ"ל ודבריו ז"ל צריכים ביאור דלכאורה נראה שלא הוסיף על דברי התוספות כלום ואחר עיון רב לי נלע"ד דאפשר לפרש דבריו כך דפירושו ז"ל הוא היפך מדברי התוספות לגמרי דלפי דברי התוספות משמע דכבוד אב ואם הוא עדיף על כבוד המקום וההעדיפות היא דאפילו אם אין לו ממון חייב להחזיר על הפתחים להחיותם אבל לפירוש המהרש"א ז"ל משמע דכבוד המקום עדיף על כבוד אב ואם וההעדיפות היא אם יש לו לאדם ממון דהיינו אם נתן לו ממון חייב לעשות מצוותיו שזהו כבוד המקום ואם לא נתן לו אינו חייב להחזיר על הפתחים ולהתבנות שזה אינו דרך כבוד וק"ל.

מציעא דף ע"א עמוד א' גמרא תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא ברבית עליו הכתוב אומר (תהילים ט"ו) כספו לא נתן בנשך וכו' ויש לדקדק דלא הול"ל אלא כל מי שיש לו מעות ואינו מלוה אותם ברבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך וכו' אלא דיש לפרש דר"ל שלא תאמר אם יש לו מעות ואינו מלוה אותם כלל גם זה עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך זה אינו ולא תאמר עליו כספו לא נתן בנשך אלא דווקא על מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא ברבית וק"ל.

בתרא דף צ"ה ע"ב א"ר יאודה אמר רב כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ויש לדקדק מאי שייכות יש לזה עם זה ויש לפרש עפ"י מ"ש בגמרא בשעה שאמר הקב"ה מי יפתה את אחאב אמרה רוחו של נבות אני אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ואמר לה הקב"ה צא ודרשו חז"ל צא ממחיצתי שכל הדובר שקר אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה דכתיב (תהילים קא, ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני עב"ל ולפי זה זו היא כוונתו של רב שאמר כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה רצונו לומר לפי שזה שנתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח הוא שקרן גמור שמראה עצמו ת"ח, ואינו ת"ח לכן מענישין אותו שאין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה רח"ל.

מדרש קהלת רבתי "שלח לחמך על פני המים" (קהלת יא, א.) אמר רב ביבי אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה שאין מים האמור כאן אלא תורה שנא' (ישעיה נה, א.) הוי כל צמא לכו למים עב"ה, ויש לדקדק למה אמר בלשון הזה אם בקשת לעשות צדקה הו"ל לומר אם רצית לעשות צדקה וכו' ועוד מה דווקא עם עמלי תורה וכי מי שאינו עמל בתורה אסור לעשות עמו צדקה, והנלע"ד אפשר לפרש לפי שהיצר הרע כשהוא רואה האדם רוצה לעשות צדקה בלב שלם ובנפש חפצה בא עמו בטענה

ואומר לו למה אתה רוצה לעשות צדקה היום שיש לך ממון ואין אתה רואה את הנוול שמא למחר לא יהיה לך ממון במה ליתן צדקה ויבא העני הרגיל לבוא אצלו או עניים אחרים ויביישו אותו ויהיה לו צער גדול ואוי לה לאותה בושה לכן שמע לעצתי ולא תתן כלל כדי שלא יהיו רגילים העניים לבוא אצלך, ולפי העצה הרעה הזאת של היצר הרע נמצא יתבטל האדם מלתת צדקה כלל בטענת השקר לכן בא בעל המדרש ונותן עצה טובה לאדם ואומר לו אם בקשת לעשות צדקה דהיינו שאתה מתאוה בלב שלם ובנפש חפצה לעשות צדקה אלא שאתה מתפחד מטענת יצר הרע שהיא טענת השקר דכל כוונתו היא כדי לבטל אותך ממצוה רבה מצות צדקה לכן שמע לעצתי ויהיה אלקים עמך ותעשה צדקה עם עמלי תורה ולא תפחד מטענת יצר הרע דגמירי "צורבא מרבנן לא מיהדר אפיתחא" וק"ל.

וקודם כותבי חידושים על הכתובים ממה שחנני ה' ב"ה אתחיל לכתוב מה שראיתי בספר אחד ישן נושן זה שמו הטוב "מעייין גנים" יקר מערך ויקר המציאות.

משלי (פרק א' פס' י"ז) כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף והוא ז"ל פירש עפ"י מ"ש בגמרא מנחות (דף מ"ד ע"א) מעשה באותו תלמיד שהיה זהיר במצות ציצית ששמע דיש זונה בכרכי הים שנוטלת ארבע מאות זוז בשכרה ושיגר לה ארבע מאות זוז וקבע לה זמן כשהגיע הזמן בא ועמד פתח הבית נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו האיש ששיגר לך ארבע מאות זוז עומד בפתח הבית אמרה לה יכנס ונכנס הציעה לו שבעה מטות ששה של כסף ואחד של זהב ובין כל אחת ואחת סולם של כסף בא וישב על גבי מטה של זהב כשהוא ערום וגם היא נכנסה וישבה אצלו כשהיא ערומה ובאו ארבע ציציות וטפחו לו על פניו ונשמט וישב על גבי קרקע ואף היא נשמטה ישבה אצלו על גבי קרקע אמרה לו גפה של פרס איני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך אלא מצוה אחת ציונו ה' אלקינו וציצית שמה וכתוב בה שני פעמים אני ה' אלקיכם, "אני הוא שעתיד ליפרע" "ואני הוא שעתיד לשלם שכר", עכשיו נדמו עלי (הציציות) כארבעה עדים, אמרה לו איני מניחתך עד שתאמר לי מה שמך מה שם עירך מה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה כתב ונתן בידה עמדה וחלקה כל נכסיה שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאתה לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו רבי צוה עלי ויעשוני גיורת, א"ל בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים הוציאה כתב מידה ונתנה לו אמר לה לכי וכי במקחך אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר זה מתן שכרו בעוה"ז, ולעוה"ב איני יודע כמה עכ"ל, וגם כן ידוע דציצית נקראת כנף דכתיב על כנפי בגדיהם וגם כן ידוע דיצר הרע פורש רשתו על בני אדם ללכוד אותם בה כדי להחטיאם וכפי זה זו היא כוונת הכתוב שאמר כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף דהיינו אותם הוזהירים ומקיימים מצות ציצית כהלכתה הנקראת כנף בעיניהם נראה כי בחנם יגע היצר הרע ופירש רשתו עליהם ללכודם כדי להחטיאם כי אינו יכול להם כי המצוה של ציצית שזוהרים בה מיגנא ומיצלא אותם שלא ילכדו ברשתו ומעשה אותו תלמיד יוכיח דאף על פי שלכד אותו ברשתו

ורצה להחטיאו באותה הזונה באה מצות ציצית שהיה זריז בה והצילה אותו עכ"ל ודפח"ח.

גם ראיתי בספר "מעייין גנים" הנ"ל חידוש נחמד על פסוק בקהלת (פרק ז' פס' יא) טובה חכמה עם נחלה ויותר (טוב) לרואי השמש, על פי מ"ש בגמרא מציעא (דף פ"א ע"א) א"ר פרנך א"ר יוחנן כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם שנאמר ואני זאת בריתי וכו' לא ימושו מפיק ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, מאי אמר ה', אמר הקב"ה אני ערב בדבר זה, מאי מעתה ועד עולם, א"ר ירמיה מכאן ואילך תורה מחזרת על אכנסייא שלה עכ"ל הגמרא, ובמקום אחר אמר והוא ברואין זה את זה וכפי זה זו היא כוונת הכתוב טובה חכמה עם נחלה דהיינו שינחיל אותה מאבותיו רוצה לומר שהוא חכם ואביו חכם ואביו אביו חכם זו היא חכמה הראויה להשתבח שהיא מתקיימת עד עולם ואינה פוסקת מזרעו וסיים הכתוב ואמר ויותר טוב לרואי השמש דהיינו שיהיו רואין זה את זה ודפח"ח.

תהלים מזמור ט'. "נודע ה' משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה", יבואר עפ"י מה שראיתי להרב הקדוש כמוהר"ר אברהם קורייאט זלה"ה בספרו הטהור ברית אבות זיע"א שהביא משם הרב הקדוש כמוהר"ר יונה נאבון זלה"ה בפירוש הכתוב באיוב וזה תארו "חלילה לאל מרשע ושדי מעול כי פועל אדם ישלם לו" ופירש הוא ז"ל עפ"י מ"ש חכמים ז"ל דכל היסורין הבאים על האדם הן יסורי הגוף, הן יסורי ממון, הן יסורי בניו, הכל הוא על ידי מלאך רע שנברא מהעבירות שעשה כי הוא הנפרע ממנו, ולא ח"ו מאת השיי"ת חלילה וחס, כי הוא יתברך שמו מקור הטוב וממנו הטוב יוצא לעולם ואין רע יוצא ממנו כלל וזה הוא פירוש הכתוב חלילה לאל מרשע ושדי מעול מלומר שהוא המעניש לאדם על עונותיו חס ושלום חלילה וחס כי אם דווקא כי פועל אדם ישלם לו שהוא המלאך רע שנברא מעבירות שעשה הוא המעניש אותו ונפרע ממנו עכ"ל ק זלה"ה, ואני הדל ברגליו אעבורה ואפשר לפרש דזו היא כוונת הכתוב דהיינו הכתוב מקשה ומתרץ לעצמו ואמר נודע ה' שהוא שם הרחמים ואינו פועל כי אם הטוב דווקא וסיים ואמר משפט עשה שהוא דין ונפרע מן האדם בתמיהה ומתרץ הכתוב בפועל כפיו נוקש רשע דהיינו מלאך רע הנברא מעבירות שהם פועל כפיו הוא הנפרע ממנו וסיים הכתוב ואמר הגיון סלה דהיינו מי גרם לו זאת הצרה שיבואו עליו יסורין הטעם הוא בשביל שלא עסק בתורה כמ"ש חכמים ז"ל (קידושין ל:): "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין" וזה הוא שאמר הגיון סלה דהיינו שהיה לו להגות בתורה יומם ולילה כמ"ש והגית בו יומם ולילה.

תהלים מזמור י'. "בגאות רשע ידלק עני יתפסו במזימות זו חשבו", יבואר עפ"י מ"ש בגמרא (פסחים סו:) כל המתיהרר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, ולפי זה זו היא כוונת הכתוב "בגאות רשע" דהיינו בשביל הגאווה שנתגאה והרשיע את עצמו, "ידלק עני" דהיינו התורה שהיה לומד נפלה בה דלקה והלכה לה לסט"א רח"ל ונשאר עני על דרך אין עני אלא מן התורה (עיין נדרים מא.) ושמא תאמר

מה כל החרדה הזאת ליענש בעונש כזה לזה אמר הטעם הוא לפי ששקולה מדת הגאווה כעובד זרה כמ"ש חז"ל כל מי שיש בו גסות הרוח כעובד עבודה זרה כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם ולא תביא תועבה אל ביתך זוהי שאמר יתפסו במזימות זו חשבו דהיינו כמו שעבודה זרה נתפס אפילו על המחשבה שנאמר למען תפוס את בית ישראל בלבם הכי נמי נתפס על הגאווה אפי' על המחשבה ושומר נפשו ירחק ממנה לא היא ולא מחשבתה.

תהלים מזמור ל"ז. "קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה" וצריך להקדים מה ששמעתי בפירוש משם מר זקנינו הרב הקדוש כמוהר"ר חיים פינטו זלה"ה שהיה מפרש אותו עפ"י מעשה שהיה בעשיר אחד שהיה קמצן גדול ומימיו לא נתן פרוטה קלה לצדקה ובסוף ימיו באו עליו יסורים מכוערים ואמרו לו הרופאים צריך לעשות לופיראציון (ניתוח) על צד הספק יחיה או ימות רח"ל, ונתייעץ עם עצמו לעלות לירושלים ויעשה שם הלופיראציון ואף אם ימות שם, ירויח שיקבר בירושלים, וכן עשה וקיבץ כל נכסיו שיש לו וקנה בהם מרגליות שהם מעט הכמות ורב האיכות ועלה לירושלים ועשה שם הלופיראציון וכשראה עצמו בסכנת מות אמר לעבדו שישחוט לו תרנגולות פטומות וימלא אותם באותם מרגליות ויבשל אותם והיה אוכל אותם עד שמת מיתה משונה רח"ל ונקבר בירושלים, והעבד שלו שהיה יודע במחשך מעשהו הרע המתין יום הקבורה עד הלילה והלך אל קבר אדונו שחשב עדיין הוא שם והתחיל לחפור את הקבר וקול גדול יצא לו מהקבר ואמר לו מה רוצה בכאן, והשיב העבד בפחד ורעדה את אדונו הוא מבקש וחזר הקול ואמר לו שילך לחוצה לארץ לעיר פלונית וישאל להם על שם פלוני שנקבר ביום פלוני וילך אל אותו קבר ויחפור וימצא אדונו שם קבור, וכן עשה העבד כמו שאמר לו הקול וחפר את הקבר ומצא אדונו שם ובקע כרסו והוציא כל מה שהטמין בה נמצא לא הועיל בתקנתו כלום ואפילו יגע עד שנקבע בירושלים נטלו אותו משם וקברו אותו בחוצה לארץ, והעניין כך הוא שביום פלוני שנפטר זה הקמצן בירושלים ונקבר שם אותו היום עצמו נפטר חסיד קדוש בחוצה לארץ ונקבר שם ומן השמים עשו חליפין החסיד נטלו אותו מחז"ל וקברו אותו בירושלים בקבר הקמצן והקמצן נטלו אותו מירושלים וקברו אותו בחז"ל בקבר החסיד אם כן מכאן משמע שהעיקר הוא תורה ומצוות ומעשים טובים שצריך האדם להיות במצוותיו חפץ מאד ולהיות זריז ונשכר לעשות רצון בוראו יתברך ויהיו כל מעשיו לשם שמים ולהיות תמיד יושב ומצפה ומשתוקק ומבקש רחמים מלפניו יתברך שמו מתי יעזרהו ויזכהו ה' לעלות לירושלים ויקבע ישיבתו בה, זה האיש העושה כן, אפילו אם ימות בר מינן בחוצה לארץ ויקבר שם, יהיה מובטח שמן השמים נוטלים אותו מקבר חוצה לארץ ויוליכו אותו לירושלים ויקברו אותו שם וכמעשה שהיה, וכפי זה זו היא כוונת הכתוב "קוה אל ה'" רוצה לומר שצריך האדם להיות יושב ומצפה ומקוה ומשתוקק אל ה' שיזכהו לעלות לירושלים והעיקר הוא להיות בעודו בחז"ל שומר דרכי ה', רוצה לומר ללמוד תורה הרבה לשמה ולעשות מצוות ומעשים טובים כהלכתן לשמן וזהו - "ושמור דרכו", ובה

ירויח אפי' בר מינן יהיה נקבר בחז"ל, ה' מרוממו ומעלהו לירושלים ליקבר שם וזהו - "וירוממך לרשת ארץ" שהיא ארץ ישראל והראיה לזה - "בהכרת רשעים תראה" דהיינו מזה המעשה של אותו הקמצן הרשע תראה ותתבונן עתה ד"ק זלה"ה וזיע"א.

והוץ מדרך זה של הרב זלה"ה נלע"ד לפרש אותו באופן אחר והוא בהקדים מה שראיתי להרב הקדוש כמוהר"ר אברהם קוריאט זלה"ה בספרו הטהור "ברית אבות" שהביא משם המפרשים שהעצה היעוצה לאדם לפטור את עצמו ליום הדין מטענת "מי הקדימני ואשלם", היא שצריך האדם קודם שיתן לו הקב"ה ממון ובית ובנים יהיה יושב ומצפה ואומר בפה מלא מתי יתן לו הקב"ה ממון ויעשה צדקה, ומתי יתן לו בית ויעשה מזוזה, ומתי יתן לו בנים ויעשה מילה, וכן ע"ז הדרך בכל המצוות כולם, ככה יעשה ויפטור את עצמו מטענת מי הקדימני, שעבשיו הוא הקדים ונתן קודם שיתן לו הקב"ה, ובה פירש הוא זלה"ה כמה פסוקים לך נא ראה, וכפי זה זו היא כוונת הכתוב "קוה אל ה' ושמור דרכו", דהיינו נותן עצה נכונה לאדם ואומר לו אם ירצה לפטור עצמו מטענת מי הקדימני הוא יאחז צדיק דרכו וקודם שיתן לו הקב"ה ממון ובית ובנים יהיה יושב ומצפה ומקוה מתי יתן לו הקב"ה ממון ויעשה צדקה וכו' וזה "ושמור דרכו" לשון "ואביו שמר את הדבר", ובה תרויח ותפטור עצמך מטענת מי הקדימני וזהו "וירוממך לרשת ארץ" ארץ החיים שהיא עולם הבא ותטול שכר מצוותיך מן הדין כאדם העושה בשלם.

ואגב נלע"ד לפרש פסוק בפרשת ואתחנן, (פרק ו' פס' כ"ה) "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר ציונו", דהיינו אימתי וצדקה שהיא מצות צדקה תהיה שלנו בלא טענת מי הקדימני ואשלם ונוכה בה מן הדין היינו בזמן שנשמור לעשות דהיינו בזמן שנהיה יושבים ומצפים קודם שיתן לנו הקב"ה ממון ובנים ובית ואומרים בפה מלא מתי יתן לנו הקב"ה ממון ונעשה צדקה וזהו לפני ה' אלקינו דהיינו קודם שיתן לנו ועיקר המצוה לשמו יתברך דווקא וזהו כאשר ציונו ה' היינו לעשות רצונו יתברך.

תהלים מזמור ל"ז. "לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן", ולכאורה מחוסר הבנה דהתחיל בלשון הלוואה ותשלומין וסיים בלשון חנינה ונתינה, והמפרשים זלה"ה פירשו כשרואה הקב"ה שהלוה רשע ולא רצה לשלם למלוה הקב"ה משלם למלוה בשביל הלוה משלו יתברך וזהו וצדיק חונן ונותן דהיינו צדיקו של עולם שהוא הקב"ה יתש"ל משלם בעד הלוה, אבל הקושי במקומו עומד דהול"ל וצדיק חונן ומשלם, ונלע"ד לפרש באופן זה דהיינו מ"ש וצדיק חונן ונותן קאי על המלוה ורוצה לומר כשרואה הצדיק שהוא המלוה שהלוה ללוה פעם ושתיים ולא שילם לו והוא רוצה להוסיף להלוות לו עוד פעמים רבות אבל חייש לטענת יצר הרע שאומר לו למה אתה מוסיף להלוות לו עוד ותגרום לו רעה ליקרא בשם רשע, טוב לו שיהיה בצער ולא יקרא בשם רשע ותעבור על ולפני עור לא תתן מכשול, לכן המלוה שהוא צדיק רוצה לינצל מטענה הזאת של היצר הרע עושה אופן המועיל לו - שלא יעבור על ולפני עור לא תתן מכשול, ואופן המועיל ללוה - שלא

יקרא רשע, דהיינו כשיבוא עוד הלוח להלוות ממנו נותן לו הממון שרצה להלוות לו בתורת מתנה גמורה וזהו וצדיק חונן ונותן לו בתורת מתנה וק"ל.

תהלים מזמור כ"ה. "כל אורחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו" נלע"ד לפרשו בהקדים מה שראיתי להרב חוות יאיר הנדפס בספר ארץ חמדה שפירש פסוק בתהלים (פרק לב פס' י) וכה תארו "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו" דהיינו כל מה שמביא הקב"ה על הרשע בעולם הזה מכל מיני יסורים הם נראים לו שהם יותר מכדי חוב עונותיו, וזהו רבים מכאובים לרשע דהיינו מכאובים שהם היסורים שבאו עליו הם רבים על תגמול מעשיו הרעים אבל הצדיק כל מה שמביא עליו הקב"ה מהיסורים נראים לו מעט מצער לנגד עונותיו ואומר חסד עשה עמו הקב"ה שלא הביא עליו יותר ויותר כעובדא דנחום איש גם זו וזהו והבוטח בה' שהוא הצדיק נראה לו דחסד יסובבנו עד כאן תד"ק זלה"ה וזיע"א.

ואני הדל ברגליו אעבורה ולפי דרכו דרך הקדש אפשר לפרש הכתוב הנ"ל ודקדק לומר כל אורחות ה' דהיינו כל מה שמביא הקב"ה על האדם שהוא צדיק מהיסורים נראים לו חסד ואמת נגד עונותיו וזהו שאמר לנוצרי בריתו ועדותיו שהם הצדיקים להם נראה שכל אורחותיו יתברך חסד ואמת.

תהלים מזמור מ'. "קוה קויתי ה' ויט אלי ושמע שועתי", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא ברכות (דף לב:) אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר (תהלים כ"ז) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' דהיינו קוה אל ה' ויתפלל לו ואם התפלל ולא נענה יחזור ויתפלל וזהו חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' ויחזור ויתפלל וכפי זה זו היא כוונת הכתוב קוה פעם והתפללתי והדר קויתי פעם שנית והתפללתי ולסוף שמע ה' תפילתי וזהו ויט אלי ושמע שועתי.

תהלים מזמור מ"א. "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטו ה'", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש רז"ל גדולה צדקה שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים וזו היא כוונת אשרי משכיל אל דל ועושה עמו צדקה ביום רעה דהיינו בזמן שמדת הדין מתוחה עליו שהיא רעה לו ימלטו ה' דהיינו מדת הרחמים שהיא שם הוי"ה ב"ה מצלת אותו מיד מדת הדין ומתהפכת מדת הדין למדת הרחמים.

או יאמר באופן אחר והוא שבא לרמוז על ההוכחה שחייב אדם להוכיח את חבירו כדי להטותו מדרך רעה לדרך טובה וחייב להוכיחו כמה פעמים בכל יום ובכל שעה ואל יאמר אדם שכבר יצא ידי חובתו עם הרשע והוכיח אותו פעמים שלש ולא הועיל כלום בתוכחתו, אלא שחייב להוכיחו כל ימיו בכל עת שרואה אותו שרוצה לנטות מדרך טובה אל דרך רעה ויאמר לו בלשון רכה לא זו הדרך אשר צונו ה' אלקינו ויפרש לו חטאו אולי משגה הוא כי לא כל העתים שוות ואפשר שבאיזה יום יפגע בו בשעת הכושר ויקבל ממנו התוכחה וישב אל ה' אלקיו וברגע אחד הרויח שקיים נפש אחד מישראל כאלו קיים עולם מלא, ואם תמצא לומר שכל ימיו של הרשע לא הועיל זה המוכיח בתוכחתו כלום

עם כל זה אל יתייאש המוכיח ויאמר כבר אבד זה הרשע ברשעו אלא יש לו עוד תקוה טובה כדי שישוב הרשע מרשעו והוא כי כשרואה עצמו נוטה למות יתעורר משנת אולתו ויזכור דברי המוכיח ויעמדו לנגד עיניו ובאותה השעה יעשו דבריו פירות וישוב אל ה' אלקיו וירחמיהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח וכמ"ש חז"ל תשוב אנוש עד דכא עד דכדוכה של מות וכפי"ז זו היא כוונת הכתוב אשרי משכיל אל דל דהיינו משגיח על הרשע שהוא דל מן המצוות ומוכיחו על פניו בכל עת ובכל רגע ורואה אותו כי דבריו לא עשו פירות ועדיין עומד ברשעו לא יקפוץ פיו מלומר לו עוד דברי תוכחה כל ימיו אלא שחייב עוד להוכיחו וירויח המוכיח בזה דאפי' זה הרשע לא יתעורר בתשובה אלא עד שעת מיתה שהיא יום רעה תשובתו תשובה וזהו ביום רעה ימלטו ה' וירחם עליו וק"ל.

תהלים מזמור כ"ז. "אם תחנה עלי מחנה לא ירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין וידוע שהתורה נקראת זאת כמ"ש וזאת התורה וכפי זה זו היא כוונת הכתוב אם תחנה עלי מחנה דהיינו מחיילותיו של היצר הרע ויקום עמי מלחמה כדי להעבירני על דעת קוני לא יש לי פחד ממנו וזהו לא ירא לבי אם תקום עלי מלחמה והטעם הוא דגם אני יש לי כלי מלחמה חזקים יותר ממנו שהיא התורה וזהו בזאת שהיא התורה אני בוטח כי אגוני מייגא ואצולי מיצלא.

ועל דרך זה נלע"ד לפרש ג"כ כוונת הכתוב (תהילים מא, יב.) "בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי" דהיינו בזאת שהיא התורה תורת אמת שנתת לנו להגות בה ידעתי ידיעה נאמנה כי חפצת בי ואהבת אותי כדי לקבל שכר טוב בעמלי כי על ידי לימוד התורה לא יכול לי יצר הרע להלחם בי וזהו כי לא יריע אויבי שהוא אויב הנפש עלי כי כלי מלחמה שלי שהיא התורה חזקים יותר ממנו.

תהלים מזמור ס"ט. "אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי כי עוז לאלקים" נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש במדרש בתחלה עלה ברצונו יתברך לברוא את העולם בדין כדכתיב בראשית ברא אלקים, ראה שאין העולם מתקיים שיתף מדת הדין עם מדת הרחמים וברא אותם כדכתיב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, כפי זה זו היא כוונת הכתוב אחת דבר אלקים שהיא מדת הדין לבד דהיינו ברא אלקים ואח"כ שתיים זו שמעתי שהם מדת הדין ומדת הרחמים דהיינו ביום עשות ה' אלקים והטעם הוא כי עוז לאלקים דהיינו שמדת הדין שהיא אלקים לבד יש לה חוזק ותוקף ואין העולם יכולה להתקיים על ידה בשביל כך שיתף עמה מדת הרחמים וברא בהם את העולם.

תהלים מזמור ס"ב. "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא (סוכה נב.) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבונו בידו וכו' ואם כן מהכא משמע שאם לא היה הקב"ה עוזר לאדם במלחמת היצר היה מתגבר עליו וכופף אותו תחת ידו וא"כ מה יש לו לאדם לתבוע שכרו מאתו יתברך

ואמרו חז"ל מרוב חסדיו יתברך משלם לאיש כאדם העושה הכל משלו כפי"ז זו היא כוונת הכתוב ולך ה' חסד דהיינו מרוב חסדיו הוא משלם לאדם שכר מעשיו בתורת חסד והדר מפרש מהו החסד הזה ואמר כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דהיינו משלם לו שכרו מושלם כאלו הוא העושה הכל בלא סיועו יתברך וזהו כמעשהו.

ועל פי דרך זה נלע"ד לפרש כוונת הכתוב מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום דהיינו שאדם אומר ליצרו הגבור שהוא מתגבר עליי בכל יום להחטיאו והקב"ה עוזר לאדם לבל יחטא וכשרואה כך יצר הרע שמח בלבו ומתהלל ואומר שאין לאדם זה שכר בעמלו שהקב"ה הוא העוזר אותו ולכן אומר לו האדם מה תתהלל ברעה שלי הגבור ותאמר שאין לי שכר בעמלי כי איןך יודע שחסד אל כל היום דהיינו שהקב"ה משלם לי שכר מעשי מושלם בתורת חסד וזהו חסד אל כל היום וק"ל.

תהלים מזמור י"ז. "לפעולות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי אורחות פריץ", ונלע"ד לפרש על פי מה ששמעתי משם המפרשים זלה"ה בפירוש הכתוב בירמיה "אל יתהלל החכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל העשיר בעושרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי באלה חפצתי נאם ה'" ע"כ, עפ"י מ"ש חז"ל דבשעת יצירת האדם גוזרים עליו ואומרים טיפה זו מה תהא עליה וגוזרים עליה יהיה חכם או יהיה טפש יהיה עשיר או יהיה עני יהיה גבור או יהיה חלש אבל יהיה צדיק או יהיה רשע אין גוזרים עליה כי אם הבחירה נשאר ביד האדם אם ירצה יהיה צדיק או ירצה להיות רשע וכפי זה זו היא כוונת הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו דהיינו אם יהיה חכם אל יתפאר בעצמו לומר שחכמת עצמו גרמה לו להיות חכם וזהו בחכמתו שכבר גזור עליו מן השמים, ואל יתהלל הגבור בגבורתו דהיינו אם יהיה גבור אל יתפאר בעצמו שגבורת עצמו גרמה לו להיות גבור זהו בגבורתו שכבר גזור עליו מן השמים, ואל יתהלל העשיר בעושרו דהיינו אם יהיה עשיר אל יתפאר בעצמו שחריפותו גרמה לו להיות עשיר וזהו בעושרו שכבר גזור עליו מן השמים, ובמה יכול להתפאר האדם הוא דווקא אם הוא ישיביל ויודע השי"ת ובמצוותיו חפץ מאד וזהו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכיל וידוע אותי דזהו רצונו יתברך וזה כי באלה חפצתי נאם ה' ועל פי דרך זה זו היא כוונת הכתוב לפעולות אדם בדבר שפתיך דהיינו כל פעולות האדם דהיינו אם יהיה האדם חכם או גבור או עשיר אין לו בשום אחת מהם שום התפארות כי כולם תלויים הם בגזרתו יתברך ובמה יכול האדם להתפאר בעצמו דווקא אם היה צדיק ולא רשע כי זה אינה תלויה בגזרתו יתברך וזהו אני שמרתי אורחות פריץ דהיינו דרך פריצות וק"ל.

תהלים מזמור ס"ו. "אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש פירש הרב המובהק כמזהר"ר יעקב בן שבת זלה"ה בספרו הטהור "רוח יעקב" דרוש נשבע להרע בפסוק "עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך כי הצלתי נפשי ממות", עפ"י מ"ש בגמרא חולין דף ב' ר' מאיר אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם, טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר,

ר' יאודה אומר טוב אשר לא תדור טוב מזה ומזה שנודר ומשלם, ופירש"י ז"ל ר"מ סבר טוב מנודר ומשלם ומנודר ואינו משלם מי שאינו נודר כל עיקר אבל ר"י סבר טוב מכולם מי שנודר ומשלם וקאמר בגמרא ע"כ לא פליג ר"י עליה דר"מ אלא באומר הרי זו אבל באומר הרי עלי לא פליג עליה ופירש"י ז"ל אבל באומר הרי עלי לא דילמא פשע ולא מקיים עכ"ל משמע מפירוש רש"י דלכ"ע אסור לנודר בהרי עלי והקשו התוספות שם (בדף ב: ד"ה אבל) והא כתיב (בראשית כח) וידר יעקב נדר לאמר והתם הרי עלי הוא שהרי באותה שעה לא היה בידו כלום ותירצו בעת צרה שאני כדאמרין במדרש וידר יעקב נדר לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרה עכ"ל ובשביל שאיחר נדרו מתה אשתו ובזוה"ק פ' וישלח דף קמ"ה וז"ל ומנלן דבגינה דיעקב הוה דכתיב מתה עלי רחל עלי ודאי על שאיחרתי את נדרי עכ"ל וצריך להבין סוף סוף מנין משמע דבעון איחור נדר מתה אי מדכתיב "עלי" דהיינו "בשבילי" אימא בשביל איזה עון אחר שהיה בידו ח"ו מתה, אלא הכוונה היא שנדרו של יעקב היה בהרי עלי שהרי לא היה בידו כלום אלא אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ולזה אמר מתה עלי רחל ר"ל בשביל הנדר שהיה בהרי עלי זה הטעם שמתה. ולזה דקדק הזוהר ואמר עלי ודאי דהיינו בשביל שנדר ואמר הרי עלי, ובזה יובן הכתוב עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך כי הצלת נפשי ממות ר"ל שדוד ע"ה היה אומר שהנדרים שהיה נודר היו בהרי עלי וזהו עלי אלקים נדריך ושמא תאמר עברתי ולא שלמתי ח"ו תלמוד לומר אשלם תודות לך, ושמא תאמר איך מעיקרא נדרתי בהרי עלי הא לכ"ע אסור לנודר בהרי עלי לזה אמר כי הצלת נפשי ממות דהיינו בעת צרה שאני ע"כ תד"ק זלה"ה וזיע"א.

ואני הדל ברגליו אעבורה לפרש עפ"י דרכו דרך הקדש כוונת הכתוב "אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי", דבאומרו אשלם לך נדרי משמע דמעיקרא נדר בהרי עלי וקשה היאך נדר מעיקרא בהרי עלי הא לכ"ע אסור לנודר בהרי עלי לזה אמר אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי דבעת צרה שאני.

ועוד יש לפרש עד"ז כוונת הכתוב (תהילים נ, פס' י"ד ט"ו) "ובח לאלקים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני בעת צרה", דהיינו דוד המלך ע"ה אומר ושלם לעליון נדריך ובאומרו ושלם לעליון נדריך משמע דמעיקרא נדר בהרי עלי וקשה היאך נדר בהרי עלי הא לכ"ע אסור לנודר בהרי עלי לז"א וקראני בעת צרה ר"ל דעת צרה שאני.

תהלים מזמור ע"א - כמופת הייתי לרבים ואתה מחסי עוזי, נלע"ד לפרש עפ"י מה שפירשו המפרשים בפסוק "בית יעקב לכו ונלכה באור ה' כי כל העמים ילכו איש בשם אלקיו ואנחנו נלך בשם ה' אלקינו לעולם ועד", והוא עפ"י מה שתובעים אותנו אומות העולם בטענת אחרי רבים להטות שאומרים שהם רבים ואנחנו מועטים כמ"ש לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט מכל העמים ואומרים לנו למה אין אנו עובדים ע"ז, ותובעים אותנו לעבוד עמהם ע"ז ח"ו, וכמה תשובות נאמרו על טענה זו ואחת מהם היא לפי שאומות העולם כל אחד ואחד עובד אלוך אחד לבדו אבל אנחנו עם בני ישראל כולנו בני איש

רוע מזלו וזה העשיר שנתן לו צדקה הגונה בסבר פנים יפות עושה נחת רוח הרבה להעני וחוזר העני להודות ולשבח ולהלל להקב"ה על שהמציא לו המצאה ע"י העשיר הזה להחיות נפשו ונפשות אנשי ביתו, כפי"ז זו היא כוונת הכתוב אל ישוב דך וגו', כי כשאין העני ואביון נכלמים מאת העשיר ואדרבא מקבלם בסבר פנים יפות ונותן להם מתנה הראויה להתכבד ומפייס אותם, בזה סרה תרעומת שלהם מעל הקב"ה ואדרבא חוזרים להודות ולשבח ולהלל לו וזהו יהללו שמך וק"ל.

תהלים מזמור קי"ב. "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט", נלע"ד לפרש עפ"י מה שראיתי להרב הקדוש כמוהר"ר אברהם קורייאט זלה"ה בפירושו על הכתוב "כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו", והוא עפ"י מ"ש הרמב"ם זלה"ה בנתינת הצדקה (הל' מתנות עניים פרק י' ה"ז - ה"ד) ופסקה מר"ן הקדוש בשולחנו הטהור יורה דעה סי' רמ"ט ס"ו וז"ל שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה היא המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי להחזיק בידו שלא יצטרך לבריות וע"ז נאמר והחזקת בו, פחות מזה הנותן צדקה לעני ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי קבל, פחות מזה הנותן צדקה לעני ולא ידע למי נתן, פחות מזה שיתן לעני קודם שישאל, פחות מזה שיתן לו כראוי אחר שישאל, פחות מזה שנותן לו בסבר פנים יפות אפילו אינו נותן לו כראוי, פחות מכולם שנותן וצר לו בלבו על נתינתו אבל אינו מראה לו פנים זועפות שאם מראה לו פנים זועפות אינו נחשב לו לצדקה כלל עכ"ל, וכפי"ז זו היא כוונת הכתוב כי צדיק ה' צדקות אהב דהיינו מנין צדקות הרבה שהם שמונה מעלות וכולם נחשבים לצדקה אבל צריך האדם להתהלך בהם על הסדר ביושר דהיינו אם יוכל האדם לעשות צדקה הנבחרת שהיא מעלה ראשונה אל ידלג ויעשה מעלה שנייה, וכן ע"ז הדרך במעלותיה כולם, וזהו שאמר ישר יחזו פנימו דהיינו שיעשה אותם ביושר על הסדר ע"כ תד"ק זלה"ה וזיע"א.

ואני הדל ברגליו אעבורה ולפרש עפ"י דרכו דרך הקדש כוונת הכתוב טוב איש חונן ומלוה על דרך מלוה ה' חונן דל דהיינו זה האיש המלוה להקב"ה בזה שחונן דל ונותן לו צדקה קרינן עליה שהוא "איש טוב", אבל צריך להתנהג בנתינת צדקה עפ"י הדין כדפסק מר"ן וזהו "יכלכל דבריו במשפט", וק"ל.

תהלים מזמור קי"ח. "לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה", נלע"ד לפרש עפ"י מה ששמעתי מפה קדוש החכם השלם והכולל כמוהר"ר חיים בן וואליד זלה"ה⁶ בפירוש פסוק (משלי פרק י"ז פס' כ"ח) "גם אויל מחריש חכם יחשב", עפ"י שידוע כי הלומד תורה הוא מאריך ימים ע"ד כי חיים הם למוצאייהם אל תקרי למוצאייהם אלא למוציאיהם בפה, נמצא כי החכם ע"י שמרבה בדברי תורה מאריך ימים וידוע

אחד נחנו ואין אנחנו עובדים בכללות כי אם אלוך אחד כמו שמיחדים שני פעמים בכל יום ואומרים באהבה "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" ואם כן חזר הדין שאנחנו עם בני ישראל הם הרבים ואומות העולם הם מועטים וכפי"ז זו היא כוונת הכתוב בית יעקב לכו ונלכה באור ה' ר"ל ואין לעבוד כי אם ה' אלקינו ה' אחד ושמה תאמר והא אודה"ע הם הרבים ובאים לתבוע אותנו בטענת אחרי רבים להטות לז"א "כי כל העמים ילכו איש בשם אלקיו", ר"ל כל אחד ואחד לבדו יש לו אלוך לבד לא כן אנחנו עם בני ישראל בכללות לא יש לנו כי אם אלוך אחד לכולנו וזהו ואנחנו נלך בשם ה' אלקינו לעולם ועד עד כאן תומך דברי קודשם וזה"ה.

ואני הדל ברגלם אעבורה לפרש עפ"י דרך זו כוונת הכתוב "כמופת הייתי לרבים", ר"ל שאנחנו עם בני ישראל לפלא עצום נראים בעיני אומות העולם דלפי דעתם הן הם הרבים ולכן הם תובעים אותנו לעבוד עמהם עבודה זרה ח"ו בטענת אחרי רבים להטות לזה אמר "ואתה מחסי עוז" ר"ל לפי שאתה הוא אלקינו אחד ואין עוד מלבדך שאין עובדים וזולתך אם כן חזר הדין שאנחנו עם בני ישראל הם הרבים ובוזה סרה מעלינו טענת השקר של אומות העולם.

או יאמר באופן אחר והוא בהקדים מ"ש חז"ל דיעקב אבינו ע"ה ועשו חלקו העולמות, יעקב אבינו ע"ה נטל בחלקו עולם הבא, ועשו נטל בחלקו עולם הזה, ולפי זה לכאורה היה נראה כל מה שאנחנו עם בני ישראל זרע יעקב אבינו כל מה שנהנים מהעולם הזה יש בו גזל אבל אמרו חז"ל שעל ידי עסק התורה שאנחנו לומדים יומם ולילה כמ"ש והגית בו יומם ולילה עי"ז העולם מתקיים על דרך "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי", ואם כן הו"ל כמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו ולא יש עוד חשש גזל, וכפי"ז זו היא כוונת הכתוב "כמופת הייתי לרבים" ר"ל שאנחנו זרע יעקב כמו פלא עצום נראים בעיני אומות העולם דכל מה שאנחנו נהנים מהעולם הזה הכל הוא באיסור שגזולים אותו מהם והיאך אנחנו נהנים מהגזל לזה אומר "ואתה מחסי עוז" ר"ל שאתה הוא אלקינו מחסה לנו להציל אותנו מהטענה הזאת של זרע עשו ונתת לנו תורת אמת הנקראת עוז כמ"ש ה' עוז לעמו יתן וע"י שאנחנו לומדים אותה העולם מתקיים וכל מה שאנחנו נהנים מהעוה"ז הכל הוא בהיתר ובוזה סרה מעלינו טענת זרעו של עשו.

תהלים מזמור ס"ו "השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו", נלע"ד לפרש על דרך רמז כי ידוע לולא משה רבינו שהיה עומד לנו בפרץ בכל פעם ופעם כמעט היינו בכל רע בר"מ כמ"ש (תהילים ק"ו פס' כ"ג) ויאמר להשמידם לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית למדנו כי משה רבינו ע"ה היה לנו עזרה בצרות להחיותנו על פני האדמה כפי"ז זו היא כוונת הכתוב הש"ם שהם אותיות מש"ה הוא השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו.

תהלים מזמור ע"ד "אל ישוב דך ונכלם עני ואביון יהללו שמך", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש חז"ל בפסוק והיה מעשה הצדקה שלום דהיינו זה העשיר הנותן צדקה ראויה לעני בסבר פנים יפות ומפייס אותו הוא עושה שלום בין העני לאביו שבשמים לפי שהעני תמיד מתרעם על הקב"ה על

⁶ כנראה הוא רבי חיים ן' וואליד מירושלים שהיה שד"ר במרוקו בשנת תרנ"ג ראה עליו בס' שלוחי א"י ח"א עמ' 79. וח"ב עמ' 750.

כי הדיבור שמרבה האדם בדברים בטלים הוא מקצר ימים, לפי ששיעור הדיבור שידבר האדם כל ימי חייו הוא קצוב לו, שאם לא יהיה הדיבור שלו קצר ואינו מדבר כי אם דברי הצורך דווקא אלא מדבר ללא צורך בשנים מועטים יכול להשלים הדיבור הקצוב לו ואינו מאריך ימים נמצא שהמרבה בדברים בטלים ללא צורך הוא מקצר ימיו רח"ל, כפי זה זו היא כוונת הכתוב "גם אויל מחריש", דהיינו אויל שאינו יודע ללמוד תורה שעל ידה יהיה מאריך ימים יש לו תיקון אחר דהיינו ירבה בשתיקה ויאריך ימים וזהו מחריש שעל ידי השתיקה יהיה נחשב לחכם וזהו חכם יחשב וק"ל. ובענין זה יש לפרש עוד מ"ש בגמרא כתובות כי טל אורות טליך כל מי שיש בו טל תורה טל תורה מחייהו נמצא דע"י תלמוד תורה הוא חי לעתיד בתחיית המתים וכפ"ז זו היא כוונת הכתוב "לא אמות" דהיינו לא אמות בקיצור שנים, "כי אחיה" דהיינו אהיה זוכה גם כן להחיות בתחיית המתים והטעם הוא על ידי לימוד תורה שאני לומד וזהו "ואספר מעשי יה" דהיינו דברי תורה. וק"ל.

תהלים מזמור קי"ט. "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי שש אנכי על אמרתך", נלע"ד לפרש עפ"י מה שידוע דאומות העולם טוענים עלינו טענת השקר ואומרים לנו שאנחנו עם בני ישראל מועטים שנאמר כי אתם המועט מכל העמים והם רבים א"כ צריכים אנחנו להיות איתם ולעבוד עמם עבודה זרה ח"ו, כיון שהם הרבים, שנאמר אחרי רבים להטות, וכפ"ז זו היא כוונת הכתוב "שרים" שהם אומות העולם, "רדפוני חנם" דהיינו על עסקי חנם שהיא עבודה זרה, "ומדברך" שכתבת בתורה אחרי רבים להטות דלכאורה היא טענה אלימתא, "פחד לבי" שאין לי במה לסתור טענתם, אך לפי האמת "שש אנכי" ושמח לבי שמצאתי להם סתירה חזקה על טענתם, וזהו "על אמרתך" שקדמת וכתבת בתורה לא תהיה אחרי רבים לרעות ואין לך רעות גדולה מזו וק"ל.

ואגב ראיתי לכתוב מה שראיתי בפירושו הכתוב הנ"ל "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" בספר יקר הערך ויקרא המציאות שמו הטוב "עטרת זקנים", עפ"י מה דאיתא ברש"י ששאל מין אחד לחכם אחד ואמר לו אמאי ברא הקב"ה את האדם הא ידוע לפניו שיחטא א"ל נולד לך בן מימך א"ל הן, א"ל מה עשית א"ל שמחתי ושימחתי בו, א"ל הא הוית ידעת שימות, א"ל בשעת חדוה ופשע עציבותא עציבותא, א"ל אף כאן בשעת חדוה חדוה, ואיתא בגמרא ברכות (דף נד.) חייב אדם לברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה ומפרש התם (דף ס.) הטובה מעין הרעה כגון שמצא מציאה גדולה דאף שיכול לצמוח מזה רעה כגון אם יודע הדבר למלך יקח המלך כל אשר לו ויולך אותו לבית האסורים או ימיתו מכל מקום אזלינן בתר השתא שהיא טובה לו וזהו שאמר שש אנכי על אמרתך שהיא המילה ושמחתי ושימחתי בו אעפ"י שידוע אני שסופו למות, וזה דומה כמוצא שלל רב דהיינו שמצא מציאה גדולה דאף על פי שיצמח מזה רעה לכשישמע המלך מכל מקום בשעת חדוה חדוה והשתא מיהא טובה היא לו הכא נמי במילה בשעת חדוה חדוה, וטובה מיהא היא לו ע"כ תד"ק זלה"ה וזיע"א.

תהלים מזמור קי"ט. "על כן כל פקודי כל ישרתי כל אורח שקר שנאתי" נלע"ד לפרש עפ"י מה ששמעתי משם המפרשים בפירושו הכתוב (תהילים קי"ט, כט.) "דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני", עפ"י מעשה שהיה באחד שרצה לחזור בתשובה והלך אצל חכם אחד להורות לו דרכי התשובה ואמר לו החכם שאם רצה לחזור בתשובה שלמה צריך לקבל על עצמו שלא להוציא מפיו דבר שקר לעולם וממילא יחזור בתשובה שלמה, וכן עשה שקיבל על עצמו שלא להוציא דבר שקר מפיו לעולם, אחר כך בא לו יצר הרע לילך אצל הזונות כשהלך בדרך פגע בו אדם אחד שאל אותו לאן הוא רוצה להלך, ולא מצא מענה, שאם יאמר לו אמת מתבייש ממנו, ואם יאמר לו שקר כבר קיבל על עצמו שלא להוציא דבר שקר מפיו, ואידי ביני ביני נתעורר וראה עצמו שהוא בעל תשובה ונמנע ולא הלך לדבר עבירה ונשאר בתשובתו הרמתה, נקיטין מהמעשה הזה שעיקר התשובה היא שיאחו במדת האמת ולא יוציא מפיו דבר שקר כלל וכפ"ז זו היא כוונת הכתוב "דרך שקר הסר ממני", ר"ל כשדרך שקר יסיר ממנו ולא יוציא אותו מפיו כלל מובטח לו שכל דרכי התורה כולם יקיים אותם וזהו ותורתך חנני ע"כ שמעתי, ואני הדל ברגלם אעבורה ולפרש כוונת הכתוב "על כן כל פקודי כל ישרתי" דהיינו אימתי יוכל לקיים כל מצוות התורה בדרך ישר והשיב בזמן שאדם ישנא דרך שקר ולא ידבר בו כלל וזהו "כל אורח שקר שנאתי" וק"ל.

תהלים מזמור קי"ט. "עת לעשות לה' הפרו תורתך", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא יבמות (דף ו.) יכול אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו, תלמוד לומר (בריש פרשת קדושים) איש אמו ואביו תיראו אני ה' אלקיכם, כלכם חייבים בכבודי, רוצה לומר שאם האב רוצה להעביר בנו על מימרא דרחמנא שצוה אותו להשיב אבידת אחיו, והאב אומר לו שלא להשיב, או אם הוא כהן שצוה אותו שלא יטמא, והאב אומר לו שיטמא, לא יטמא לאביו, אלא צריך להשיב אבדה ואם הוא כהן שלא יטמא, ואף על פי שעובר על דברי אביו, לפי שהוא ואביו חייבים בכבוד הקב"ה ע"כ, וכפ"ז זו היא כוונת הכתוב עת לעשות לה' ר"ל לעשות רצון בוראך כאשר צוך להשיב אבדה לאחיק או אם אתה כהן שלא תטמא ולא תשמע לאביק אף עפ"י שאתה עובר על דברי תורה שאמרה "איש אמו ואביו תיראו", וזהו שאמר הפרו תורתך לבל תשמע דברי אביק וק"ל.

תהלים מזמור קי"ט "זאת היתה לי כי פקודך נצרת", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש התנא בפרקי אבות (פ"ג מי"ב) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת וכפי זה, זו היא כוונת הכתוב "זאת היתה לי" זאת שהיא התורה כמ"ש וזאת התורה "היתה לי" ר"ל זכיתי בה ונתקיימה בידי והטעם הוא שכבר קדמתי לה יראת חטא דהיינו קיום מצוותיו יתברך וזהו "כי פקודיך נצרת" כבר קודם לימוד החכמה. וק"ל.

תהלים מזמור צו. "כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה", ויש לדקדק היאך כתוב וה' שמים עשה בלשון עשה והא כתיב בדבר ה' שמים נעשו ר"ל כי אם בדבורו יתברך ולמה כתיב בהם לשון עשיה, ונלע"ד לפרש עפ"י מ"ש במדרש ויעש אלקים את הרקיע זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם ויעש אתמהה והא כתיב בדבר ה' שמים נעשו והשיבו לו חכמים לפי שצפה הקב"ה שעתידיים אומות העולם לעשותם אלקים שינה וכתב בהם לשון עשיה וכפי זה זו היא כוונת הכתוב "כי כל העמים אלילים" דהיינו כולם עובדי עבודה זרה וגם את השמים יעשו אותם אלוקות ויעבדו אותם משום הכי שינה בהם וכתב בהם לשון עשיה וזהו "וה' שמים עשה". וק"ל.

תהלים מזמור קכ"ח "שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא ברכות דף י' ע"ב אמר אב"י ואי תימא ר' יצחק הרוצה ליהנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו ופירש"י הרוצה ליהנות משל אחרים יהנה ואין איסור בדבר והרוצה שלא ליהנות משל אחרים אל יהנה ואין בדבר לא משום גסות הרוח ולא משום שנאה ע"כ, וכפי זה זו היא כוונת הכתוב "אשרי כל ירא ה'" דהיינו למי משבח דוד המלך ע"ה ואומר עליו אשרי כל ירא ה' הוא העושה כמו שמואל הרמתי ע"ה דאפילו כשהיה הולך בדרכים ממקום למקום לא היה רוצה ליהנות משל אחרים כי אם משלו דווקא וזהו "ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל" ר"ל אינו נהנה כי אם מיגיע כפיו דהיינו משלו דווקא ולא משל אחרים וק"ל.

תהלים מזמור ל"ז. "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב", ויש לדקדק היאך קאמר אדוננו המלך דוד ע"ה דמנערותו גם זקנותו לא ראה שום צדיק נעזב דהיינו דלא היה שום צדיק בעולם שהיה בצער וזה הוא נגד כמה מעשים המובאים בתלמוד ובמדרשים ובוזה"ק המוכיחים על כמה וכמה צדיקים גמורים שהיו בצער העניות כמו ר' חנינא בן דוסא, ור' אלעזר בן פדת, ור' יהושע בן חנניה עליהם השלום, ובפרט התמיהה הגדולה היא מן המעשה הנורא המובא בגמרא ברכות (דף נ"ח ע"ב) עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא כי מטו אפיתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואתנח א"ל עולא לא סבר מ"ש רב אנחא שוברת חצי גופו של אדם שנאמר ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וכו' ורבי יוחנן אמר אף כל גופו של אדם שנאמר והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח וכו' ונמס כל לב ורפו כל ידיים וכו' אמר ליה היכי לא אתנח ביתא דהווי ביה שתין אפייתא ביממא ושתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך ולא שקיל ידיה מן כיסא דסבר דילמא אתא ענייא בר טובים ואדמטי לדיה לכיסא קרא מיכסיף ותו הוה פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא וכל הוה עייל כפיין נפיק כי שבע והוה משדי חוטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא ליה מילתא למישקל ביממא הוה אתי ושקיל בליליא והשתא נפל בתלא ולא אתנח אמר ליה הכי א"ר יוחנן מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזרה על בתיהם של צדיקים שיחרבו שנאמר

באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב וא"ר יוחנן עתיד הקב"ה להחזירין לישובן שנאמר שיר המעלות לדוד הבוטחים בה' כהר ציון מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזיריו לישובו אף בתיהם של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירין לישובן חזייה דלא מיתבא דעתיה א"ל דיו לעבד להיות כרבו משמע מזה שלא יש שום צדיק שום בעולם כמו רב חנא בר חנילאי הנ"ל ואף עפ"י כן בסוף נעזב וא"כ היאך קאמר דוד המלך ע"ה ולא ראיתי צדיק נעזב, ושאלתי לכמה חכמים ולא הרוז צמאוי בפירושם ואחר זמן רב האיר ה' את עיני השכל ונלע"ד לתרץ והוא דיש לחלק בין קודם החורבן לאחר החורבן דהיינו אדוננו המלך דוד ע"ה דיבר על קודם החורבן ואמר לא ראיתי צדיק נעזב דלא היה שום צדיק בעולם דהיה נעזב אבל בעונותינו הרבים אחר החורבן נהפך הזמן והצדיקים הם בצער וכדמשמע מדברי עולא שאמר לרב חסדא הכי אמר ר' יוחנן מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזרה על בתיהם של צדיקים שיחרבו ולבסוף אמר לו דיו לעבד להיות כרבו דצריך האדם להיות טובל הצער כמו שטובל הקב"ה על חורבן ביהמ"ק יה"ר שיבנה בבי"א.

פרשת מקץ (פרק מד פס' ח). "הן כסף אשר מצאנו באמתחתנו השיבנו אליך מארץ מצרים ואיך נגנוב מבית אדונך כסף או זהב", ויש לדקדק שזה הקל וחומר יש עליו פירכא מה לכסף אשר השיבו לו מארץ מצרים לפי שהיו עשירים ואינם צריכים לכסף של אחרים תאמר בגביע שהיתה בו סגולה גדולה של הניחוש שהיה מנחש בו, לכן נלע"ד לפרש והוא דיש לדקדק בתשובתם שהשיבו לאיש על בית יוסף ואמרו לו ואיך נגנוב מבית אדונך כסף או זהב שהוא אמר להם למה שלמתם רעה תחת טובה הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו בפירוש אמר להם למה גנבו הגביע והיה להם להשיב ואיך נגנוב מבית אדונך את הגביע אלא בחכמה השיבו לו ואמרו לו שאנחנו בני ישראל אסור לנו לנחש ואם כן הגביע לגבי דידן אינו נחשב כי אם כמו כסף וזהב לפי זה לא יש פירכא ונשאר הק"ו חזק.

או יאמר באופן אחר והוא שידוע שאחיו של יוסף חשבו אותו שהוא איש מצרי שהוא גוי עכו"מ וידוע שאבידת עכו"מ אסור להחזירה לו כמ"ש חז"ל שכיחתו ואבידתו מותרת וכפי זה זו היא כוונת הכתוב הן כסף אשר מצאנו באמתחתנו וכו' רוצה לומר שדנו לו קל וחומר ואמרו לו אפילו הכסף שמצאנו ומן הדין שלנו מותר כמ"ש חז"ל דאבידת עכו"מ מותרת ואפילו הכי הרי מרצוננו הטוב השיבנו אליך מארץ מצרים ואם כן איך אתה חושד אותנו דבקים ועשה נגנוב את הגביע שהוא נחשב לנו כסף וזהב דאסור מן הדין לנגנוב לגוי וק"ל.

פרשת ויחי (פרק מה פס' ח). "ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן אלקים בזה", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא סוטה (דף ל"ו ע"ב) תנא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, וכפי זה זו היא כוונת הכתוב בני הם אשר נתן לי אלקים בזה ר"ל

ז"ה גימטריא י"ב ואות ב"ת היתירה היא בית השימוש וכאלו אמר במקום ז"ה.

פרשת יתרו (פרק יח פס' ט"ז) "כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלקים ואת תורותיו", ויש לדקדק דלמה התחיל בלשון רבים כי יהיה להם דבר ואח"כ אמר לשון יחיד בא אלי ועוד למה הקדים ואמר "ושפטתי בין איש ובין רעהו", ואח"כ אמר "והודעתי את חקי האלקים ואת תורותיו", הול"ל והודעתי את חקי האלקים ואת תורותיו ואח"כ יאמר ושפטתי בין איש ובין רעהו ונלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא מניין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו שנאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק, כפי זה זו היא כוונת הכתוב כי יהיה להם דבר לשני בעלי דינים וקדם אחד מהם ובא אל הדיין וזהו בא אלי אחד לבדו והדין הוא דאסור לו לדיין לשמוע דברי בעל דין אחד כי אם דווקא עד שיהיו שני בעלי הדין לפניו וזהו ושפטתי בין איש ובין רעהו שיהיו שניהם לפניו מה אני עושה לאותו שקדם ובא לפני הייתי לומד עמו דברי תורה בעניינים אחרים וזהו והודעתי את חקי האלקים ואת תורותיו איידי ביני ביני עד שיבא בעל דין חבירו ואח"כ יסדרו טענותיהם זה בפני זה.

או אם אפשר שבא לרמוז על הדיין שהוא רוצה בחפצו ורצונו הטוב לדון דין אמת לאמתו ומתפחד שלא לדין דין מרומה שהקב"ה עוזרו ומביא לו בדעתו איזה תחבולה ועצה טובה נכונה כדי להכיר דברי הרמאי ומתוך דבריו מכיר רמאותו ועקבות לבו ומוציא את הדין לאור לאמתו, כפי"ז זו היא כוונת הכתוב כי יהיה להם דבר ר"ל לשני בעלי הדין ומתפחד אני מאחד מהם שמא הוא רמאי מה עושה הקב"ה נותן בדעתו איזה דבר של עצה ותחבולה טובה כדי להכיר רמאותו וזהו בא אלי אותו דבר של עצה בא אלי מאת הקב"ה ובשביל כך אני דן דין אמת לאמתו וזהו ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלקים ואת תורותיו שהוא דין אמת לאמתו וק"ל.

פרשת משפטים (פרק כג פס' יג) "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלקים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך", נלע"ד לפרש עפ"י מה שראיתי להרב "נחל קדומים" שהביא משם המפרשים פירוש על פסוק בפרשת כי תשא, "סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וכו'" פירוש כי האדם שרוצה חס ושלוש לעבור על כל התורה צריך זמן כגון עד שיבא פסח ויאכל חמץ בפסח ויאכל חמץ לפני העומר ועד שיבא יום הכפורים ולא יתענה בו וכיוצא לעבור על כל הלאוין ולהימנע מלקיים כל העשין צריך זמן מה אבל העובד עבודה זרה אין צריך שום זמן כי ברגע ההוא עבר על כל התורה כולה דהמודה בעבודה זרה כאלו כופר בכל התורה כולה וזהו שאמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתם בלא שום זמן וכי תימא איך אפשר דסרו מהר וכו' והלא צריך זמן לעבור על כל התורה לזה אמר עשו להם עגל מסכה וכל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה ויפה אמרתי סרו מהר ע"כ תד"ק זלה"ה וזיע"א.

ואני הדל ברגליו אעבורה לפרש כוונת הכתוב הנ"ל ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ר"ל דהכתוב נותן עצה טובה לישראל ואומר להם אם אתם רוצים שתקיימו כל התורה

כולה בב"א תיכף בלא זמן מה, הוא שתהיו כופרים בעבודה זרה וכל הכופר בעבודה זרה כאלו מודה בכל התורה כולה וזהו ושם אלקים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך ר"ל שתהיו כופרים בעבודה זרה ויהיה נחשב לכם כאלו קיימתם כל התורה כולה.

פרשת משפטים (פרק כג פס' ז) "מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש המקובלים דבשביל דברי שקרים שדוברים בני אדם גורמים בר מינן מיתת הצדיקים כפי"ז זו היא כוונת הכתוב שמזהיר לאדם ואומר לו מדבר שקר תרחק שלא יהיה דובר שקרים והטעם הוא ונקי וצדיק אל תהרוג ר"ל שלא תגרום בר"מ מיתת הצדיקים רח"ל.

משלי (פרק יב פס' יח) "יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא", נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא מועד קטן (דף ט' ע"א) רבי יונתן בן עסמי ורבי יאודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי ר' שמעון בן יוחאי אפטר מיניה באורתא, לצפרא הדור וקא מפטרי מיניה, אמר להו ולא איתפטרון מני באורתא, אמרו ליה לימדנתו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת, שנא' ביום השמיני שלח את העם וכתוב ביום כ"ג לחדש השביעי שלח את העם אלא מכאן לתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת, אמר ליה לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הם זיל גביהון דילברכוך אזל אשכחינהו דקא רמו קראי אהדדי וכו' אמרו ליה מאי בעית הכא אמר להו דאמר לי אבא זיל לגביהו דילברכוך אמרו ליה יה"ר דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תפיק תיפוק ולא תעיל ליחרוב ביתך וליתיב אושפיוך לבלבל פתורך ולא תיחזי איתתא חדתי, כי אתא לגבי אבוה אמר ליה לא מבעייא דברוכי לא ברכן אבל צעורי צערן א"ל מאי אמרו לך א"ל הכי והכי אמרו לי, א"ל הנך כולוהו ברכתא נינהו תזרע ולא תחצד תוליד בנים ולא ימותו, תעייל כלתא ואל לימותו בניך דליפקון, תיפוק ולא תעייל תוליד בנתא ולא ימותון גברייהו וליהדרו לוותיך, ליחרוב ביתך וליתוב אושפיוך דהאי עלמא אושפיוך וההיא עלמא ביתך, לבלבל פתורך בבני ובנתא, ולא תיחזי שתא חדתא דלא תימות איתתך ולא תינסב איתתא אחרית ע"כ, כפי"ז זו היא כוונת הכתוב "יש בוטה כמדקרות חרב", ר"ל כמו שני החכמים הללו דמדבריהם שאמרו לר' אלעזר בן ר' שמעון נראים שהיו מקללים אותו קללות כמדקרות חרב אבל כוונתם היתה לברך אותו וכדאמר ליה אביו הנך כולוהו ברכתא נינהו וזהו שאמר "ולשון חכמים מרפא" שהוא רפואה וחיים. וק"ל.

משלי (פרק לא פס' יג) "דרשה צמר ופשטים ותעש בחפץ כפיה", נלע"ד לפרש עפ"י מה שראיתי להרב הכולל **כמוהר"ר יעקב בן שבת זלה"ה בספרו הטהור "רוח יעקב"**, במה שפירש על פסוק (שמות לה פס' כה) וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש עפ"י מ"ש בגמרא כתובות (דף ס"א) האשה עושה בצמר אבל לא בפשתן שהפשתן משרבב את השפתים הכניסה לו שפחות יושבת בקתדרה ר' אליעזר

אפילו הכניסה לו כמה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי שעמום וזהו כוונת הכתוב וכל אשה חכמת לב רוצה לומר וכל אשה שהיא בעלת שכל ורצונה להיות תמיד כל הימים חכמת לב ולא תבוא לידי שעמום צריכה להיות בידיה טוּו ר"ל אפילו יש לה כמה שפחות אפי' הכי בידיה טוּו ולא ע"י שפחות, ובא וראה כמה טובה אשה טובה דמהראוי כדי שלא תבא לידי שעמום היה די לה שתעשה בצמר כרבי אליעזר והיא לא כן עשתה אלא ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן את תועלת השני ואת השש ר"ל כל מיני מלאכות האשה, וכל כך למה כדי שלא תתבטל אפי' כמעט רגע ותחוס לבוא לידי שעמום, ושמה תאמר אפילו לסברת רבי אליעזר דאמר כופה לעשות בצמר דווקא בצמר אבל לא בפשתים לפי שהפשתים משרבב את השפתים ותתגנה על בעלה והיאך קאמרי קרא ויביאו מטוה את תולעת השני ואת השש ר"ל שהיתה עושה גם בפשתים, לזה דקדק ואמר בידיה טוּו שהיתה עושה פשתים דווקא בידיה ולא בשפתים שלא ישרבב את השפתים ותתגנה על בעלה עכ"ד.

ואני הדל ברגליו אעבורה לפרש כוונת הכתוב הנ"ל עפ"י דרכו דרך הקדש ורוצה לומר דהכתוב מקשה ומתרץ דהיינו דהיאך קאמר דרשה צמר ופשתים להיות עושה בהם הא קי"ל דהאשה עושה בצמר דווקא ולא בפשתים לפי שהפשתים משרבב את השפתים ומתגנה על בעלה, ומתרץ הא דקיי"ל דאין האשה עושה בפשתים והטעם הוא לפי שהפשתים משרבב את השפתים ותתגנה על בעלה היינו בשפתיה, אבל אם היא עושה פשתים בידיה קרינן לה אשה חכמה, וזהו ותעש בחפץ כפיה דייקא, ר"ל בידיה והשתא ידוקדק מלת בחפץ כפיה דלכאורה מלת כפיה היא מיותרת דלא הו"ל למימר אלא ותעשה בחפצה ותו לא אבל השתא מלת כפיה מדויקת שפיר.

קהלת (פרק ז' פס' כג) "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" (וקודם דבריו) נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש חז"ל (מגילה דף ו.) שאם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן מצאתי ולא יגעתי אל תאמן וזהו אמרתי אחכמה בלא יגיעה זה הדבר לא אפשר וזהו והיא רחוקה ממני עד שיהיה יגע בה ואח"כ ימצא.

והואיל ואתא לידן עניין זה אכתוב עליו מה שראיתי בספר אחד זה שמו הטוב "לשמוע בלימודים"⁷ יקר הערך ויקר המציאות וז"ל שאם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן ר"ל אל תאמן בו שלא מצא שום תועלת שהרי שכר יגיעה בידו ויש לו שכר טוב בעמלו לפיכך אל תאמן בו עכ"ד.

ואפשר לפרש כוונת הכתוב הנ"ל באופן אחר עפ"י מ"ש חז"ל (יומא לה): ששלשה מחייבים את האדם בדין לעולם הבא והם יוסף הצדיק, והלל הזקן, ור' אלעזר בן חרסום, שאם יאמרו לאדם ביום הדין למה לא עסקת בתורה ובמצוות בעולם הזה והוא משיב להם שהיה יפה תואר ויפה מראה והוא טרוד ביצרו אומרים לו כלום היית יפה תואר ויפה מראה יותר מיוסף הצדיק כמו שהעיד עליו הכתוב

⁷ הרב יצחק אליהו לנדא ביאורים על הגדות התלמוד (ווילנא תרל"ו)

ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה ואף עפ"י כן היה מתגבר על יצרו והיה עוסק בתורה ובמצוות, ואם יאמר להם שהיה עני גמור והיה טרוד בענייתו אומרים לו כלום היית עני יותר מהלל הזקן שאמרו חז"ל שהיה בתכלית העניות ואף עפ"י כן היה עוסק בתורה ובמצוות, ואם אמור יאמר שהיה עשיר גדול והיה טרוד בעושרו אומרים לו כלום היית עשיר יותר מרבי אלעזר בן חרסום שהיה עשיר מופלג ואף עפ"י כן היה עוסק בתורה ובמצוות, נקיטינן ששלשת הצדיקים הללו מבטלים טענת האדם לעולם הבא כפי זה זהו היא כוונת הכתוב אמרתי אחכמה רוצה לומר אתחכם עם עצמי ואזמין הטענות שיהיו בידי כדי להינצל בהם מדין עוה"ב והם שלשה טענות אם אהיה יפה תואר ויפה מראה הייתי טרוד ביצרי, ואם אהיה עני הייתי טרוד בצער עוניי, ואם אהיה עשיר הייתי טרוד בעושרי, אבל כולם בטלים ומובטלים שתשובתם בצדס וזהו והי"א ראשי תיבות הלל יוסף אלעזר ר"ל דשלשת הרועים הללו רחוקו הטענות ממני וזהו רחוקה ממני ונשארתי חייב בדין וק"ל.

או אפשר באופן אחר, אם אפשר נלע"ד לפרש עפ"י מ"ש בגמרא (פסחים דף טו): כל המתיהרר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, וכפי זה זהו היא כוונת הכתוב "אמרתי אחכמה" שהייתי מתפאר בפני בני אדם ואומר להם שאני חכם ומראה להם חכמתי בשביל כך נסתלקה החכמה ממני וזהו "והיא" שהיא החכמה רחוקה נתרחקת ממני וק"ל.

ישעיה (פרק נו פס' א) "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות", נלע"ד לפרש עפ"י מה שפירשתי לעיל דף 381⁸ על פסוק תהלים (פרק קי"ב פס' ה') "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט", ותוכן העניין הוא שאם רוצה אדם לעשות צדקה יעשה אותה כהלכתה עפ"י הדין שפסק הש"ע בהלכות צדקה (סי' רמ"ט ט"ו) דשמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו וצריך לעשותם על הסדר ר"ל דאם הוא יכול לעשות מעלה ראשונה לא ירד לעשות מעלה שנייה וכן בשמונה מעלות כולם צריך לנהוג בהם על זה הדרך, וזהו כוונת הכתוב "טוב איש חונן ומלוה" ר"ל שהאיש הטוב שחונן ומלוה שעושה צדקה צריך להתנהג בה עפ"י המשפט וזהו "יכלכל דבריו במשפט", וידוע גם כן מ"ש חז"ל (ב"ב דף י.) דגדולה הצדקה שמקרבת את הגאולה, וכפי זה זהו היא כוונת הכתוב הנ"ל כה אמר ה' שמרו משפט ר"ל אומר להם הקב"ה אם אתם רוצים לעשות צדקה צריכים אתם לעשותה כפי המשפט של הש"ע וזהו שמרו משפט ואח"כ יכולים אתם לעשות צדקה כהלכתה וזהו ועשו צדקה והטעם הוא כי גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה וזהו כי קרובה ישועתי לבוא ועל ידי זה מתפרסמת הצדקה שנעשית כהלכתה וזהו וצדקתי להגלות ר"ל שצדקתי שהיא לי לשמ"י⁹ תהיה גלויה ומפורסמת דנעשית כהלכתה וק"ל.

מדרש רות (פרק ב' פס' יב) "ישלם ה' פעולך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל", אמר רבי חסא

⁸ מדפי הספר כתיבת יד.

⁹ רש"י ריש פרשת תרומה, ויקחו לי תרומה, לי - לשמי.

אשר באת לחסות תחת כנפיו עב"ל והוא תמוה דמה הוסיף לנו ר' חסא על הפסוק ומה חידש לנו בו, ונלע"ד לפרש עפ"י מ"ש חז"ל (סנהדרין צד.) גיורא עד עשרה דרי לא תבוז ארמאה באפיה וחישינן לחזור לסורו, וכפ"י זהו שחידש לנו ר' חסא ר"ל דזאת הברכה שבירך בועז לרות ואמר לה ישלם ה' פעולך ותהי משכורתך שלמה וכו' רצונו לומר שכוונתו בברכה זו היא כדי שתשאר כל ימי חייה תחת כנפי השכינה וזהו אשר באת לחסות תחת כנפיו ולא תחזור לסורה ודו"ק.

ויש במדרש זה גירסא אחרת ישלם ה' פעולך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל ולמה אמר רבי חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו ויש לדקדק למה אמר מעם ה' אלקי ישראל לא הול"ל אלא מעם ה' לבד כמ"ש בריש הפסוק ישלם ה' פעולך ולא אמר ישלם ה' אלקי ישראל פעולך, ונלע"ד לפרש עפ"י מ"ש חז"ל דהגר אינו יכול לומר אלקיננו ואלקי אבותינו שאין אבותיו מישראל, אלא יכול לומר אלקיננו ואלקי אבות ישראל, כפ"י זו היא כוונת הכתוב ישלם ה' פעולך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל ולמה רוצה לומר ולמה ליה למימר מעם ה' אלקי ישראל שהיה די לו לומר מעם ה' לבד, ולזה תירץ אמר רבי חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו ר"ל לפי שהיא גיורת ואינה בכלל זרע ישראל לפיכך אמר לה ברמוז מעם ה' אלקי ישראל וק"ל.

פרשת בשלח (פרק טו פס' כו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך" ויש לדקדק למאי איצטריך למימר "כי אני ה' רופאך", כיון שאמר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, מעיקרא רפואה זו למה, דמכח קושיא זו אמרו בגמרא ברכות מעיקרא לא אשים ואם אשים אני ה' רופאך ולענ"ד לפרש עפ"י הפשט דכוונת הכתוב היא שאמר לא אשים עליך כלל ועיקר לא עבשיו ולא אחר זמן והטעם הוא כי אני ה' רופאך ר"ל שאני הוא הרופא שלך שאם אשים עליך צריך אני לעשות לך רפואה בשביל כך לא אשים עליך מעיקרא וק"ל.

"השמטות", גמרא ברכות (דף ל"ג ע"א) ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק א"ר שישת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק, מתיבי נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת שאני התם דאגב איצטא מזקי עב"ל הגמ', ויל"ד למה סתמא דגמרא לא הקשה על המתניתין מהברייתא עד שאמר רב שישת ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק בלא דברי רב שישת היה יכול להקשות דברי המתניתין עם הברייתא, ויש לתרץ דבלא דברי רב שישת לא יש שום קושיא ממתניתין עם הברייתא שהיינו אומרים פירוש ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק לאו דווקא נחש אלא ה"ה עקרב וכל דבר המזיק לא יפסיק בתפילתו דכיון דעוסק בתפלה שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אבל לדברי רבי שישת שחילק בין נחש לעקרב משמע דווקא נחש דלא ברי הויקא הוא דלא יפסיק אבל עקרב דברי הויקא יפסיק לכך הקשה לו מהברייתא וק"ל.

תהלים מזמור קי"ט. "שברתי לישועתך ה' ומצותך עשיתי", קודם בואי לכתוב מה שנלע"ד אציעה לפניך מה שפירש בו אדוננו הרב הקדוש כמוהר"ר חיד"א זלה"ה וזיע"א ואמר מר עפ"י מ"ש בגמרא כי תחילת דינו של אדם הוא, אומרים לו "צפית לישועה", והכוונה היא אומרים לו האם היית עושה מצוות שמקרבם את הגאולה עד"ש גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה והו עיקר ציפוי של הישועה לא בפה ולבו בל עמו כי אם בפה ובמעשה המצוות וכו', וזו היא כוונת הכתוב שברתי לישועתך ה' בפה ובמעשה והו ומצותך עשיתי דהיינו המצוות שמקרבם הגאולה בב"א אכ"ר עכ"ת דק זלה"ה ודפח"ח.

ומה שנלע"ד דעת הדיוט הוא עפ"י מ"ש חז"ל שנתנו עצה לאדם כדי להנצל ליום הדין מטענת מי הקדימני ואשלם והיא שיהיה האדם קודם שיתן לו הקב"ה יושב ומצפה ואומר בפה מלא מתי יתן לי הקב"ה בנים ואמול אותם, או ממון ואעשה צדקה, או בית ואעשה מעקה, וכעז"ה ד בכל המצוות כולם, נמצא הוא קדם ליתן וזהו כוונת הכתוב שברתי לישועתך דהיינו הייתי מצפה לישועתך ואומר מתי תתן לי בנים או ממון או בית ואחר שתתן לי הייתי עושה מצוות בשמחה בלי פחד טענת מי הקדימני וזהו ומצותך עשיתי וק"ל.

בעניין איך משה הוציא לוחות אחרונות מהר סיני לעם ישראל, הא יוה"כ היה ואסור בהוצאה

הרה"ג אהרן הכהן קוליק שליט"א

הוצאת הלוחות.

אמרינן שבת צו ע"ב, "הוצאה גופה היכא כתיבא א"ר יוחנן דאמר קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה משה היכן הוה יתיב במחנה לוייה ומחנה לוייה רה"ר הואי וקאמר להו לישראל לא תפיקו ותיתו מרה"י דידיכו לרה"ר וממאי דבשבת קאי דילמא בחול קאי ומשום דשלימא לה מלאכה כדכתיב והמלאכה היתה דים וגו' גמר העברה העברה מיוה"כ כתיב הכא ויעבירו קול במחנה וכתוב התם והעברת שופר תרועה מה להלן ביום אסור אף כאן ביום אסור", וכתב הרמב"ן בדף ב ע"א, דמה שכתבו התוס' שם בד"ה פשט בעה"ב, דתרי פסוקים הוצרכו להוצאה, חד לעני וחד לבעה"ב, מהכא "ויצו משה" ילפינן להוצאה דבעה"ב, ועיין בתוס' רא"ש שם, דיליף הוצאת בעה"ב מהא דאמרינן עירובין יז ע"ב, "מי כתיב אל יוציא אל יצא כתיב".

אמרינן ב"ב קכא ע"א, וכ"ה בתענית ל ע"ב, "יוה"כ יום וכו' יום שניתנו בו לוחות אחרונות", וכ"פ רש"י בתענית כו ע"ב, הא דתניא, "ביום חתונתו זה מתן תורה", ופרש"י בד"ה זה מתן תורה, "יוה"כ שניתנו בו לוחות האחרונות", וכ"כ בפ"י עה"ת שמות לד כט, "כשהביא לוחות אחרונות ביוה"כ".

קימ"ל דיש עירוב והוצאה ביוה"כ, והא דרפרם בדותא הוא כמבואר בכריתות יד ע"א, א"כ איך הביא משה רבינו לוחות שניות הא יוה"כ הוה כדאמרינן לעיל, ועבר על איסור הוצאה מרשות לרשות בזה שהביא מהר סיני שהוא רה"י לעם ישראל שהם ברה"ר.

לקושיא זו, אבל כבר הניח הרב המגיד דברי הרמב"ם בצ"ע (והגאון הנ"ל [ר' יהודה אסאד בשו"ת מהרי"א - יהודה יעלה או"ח סי' צב] תירץ דעל פי הדיבור שאני").

ג.

היד סופר שם, כתב, "ולענ"ד נראה דהנה מבואר במדרש ילקוט שמעוני פ' כי תשא (רמז שצג), דמשה רבינו לא השליך מידו רק שהאותיות פרחו והיו כבדים למשה רבינו ונפלו הלוחות מידו, וא"כ לא משה רבינו לבדו נשא הלוחות, אדרבא העיקר נשאו האותיות דהא כאשר פרחו מיד נפלו מידו של משה רבינו, וא"כ היו שנים שעשו מלאכה וזה יכול וזה שאינו יכול ומבואר בש"ס שבת (צג ע"א), דזה שיכול חייב וזה שאינו יכול הוא פטור דלא הוה רק מסייע ומסייע אין בו ממש, וא"כ כאן נשאו העיקר האותיות והם היו "יכול", ומשה רבינו היה "אינו יכול", וזה שאינו יכול הוא פטור ושפיר הביא הלוחות, וא"ש וק"ל".

לכאורה, מזה שהוכיח היד סופר מהילקוט שמעוני, דהכתב היה נושאן, קשיא, דהוא רק בלוחות ראשונות שהיו "לחת אבן כתבים באצבע אלוקים" (שם לא יח), משא"כ בלוחות אחרונות שמשה כתב דכתיב "ויאמר ה' אל משה כתב לך" (שם לד כז), לא הכתב היה נושאן, אלא היה צורך שהקב"ה יעזרוהו כמ"ש הילקוט שמעוני לקמן ברמז תו, וכ"ה במ"ר פ' מז סי' ו, (ומה שכתוב בירושלמי תענית פ"ד ה"ה, הוא על לוחות ראשונות), ר' ברכיה אומר מן הלוחות, אורכן של לוחות ששה טפחים ורחבן ג' והיה משה מחזיק בב' טפחים והקב"ה בב' טפחים וב' טפחים ריווח באמצע משם נטל משה קרני ההוד".

אלא, יש לבאר דבריו ע"פ מש"כ המשך חכמה (ר' מאיר שמחה הכהן מדוינסק) שמות פ' כי תשא (לד כז-כח), דלכאורה בפרשיית לוחות שניות יש סתירה בין הפסוקים, דמשמע מחד שהקב"ה כתב את הלוחות דכתיב "וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברתי" (שם לד א), וכן בפ' עקב "ואכתב על הלחת" (דברים י ב), "ויכתב על הלחת" (שם פסוק ד), ומאידך משמע שמשה כתב דכתיב "ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה" (שמות לד כז). ומבאר המשך חכמה וז"ל, "הלוחות ראשונות" מעשה אלוקים המה" (לעיל לב טז), הקב"ה בעצמו עשאן, גם הכתיבה, לא כן לוחות שניות, משה פסל אותן, גם הכתיבה משה כתבן כדרך כל אדם הכותב, אבל החקיקה "מוזה ומוזה" (שם לב טו), כדרך שהיה בלוחות הראשונות שזה ענין נסיי ונפלא כמאמרם ז"ל (שבת קד ע"א), שמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין, זה היה מפועל אלוקי כדי להראות שהחומר צריך אדם לזכך אותו, וירמוז שגם הכתיבה הוא להכנה ממפעל האדם, ואח"כ לחקיקה הוא מצד עזר הקב"ה, ולכן כתוב "ויכתב על הלחת כמכתב הראשון" (דברים י ד), היינו שהיו חקוקין מזה ומוזה, "חרות על הלחת" (שמות לב טז), "מוזה ומוזה" (שם פסוק טו), ודו"ק, עכ"ל. לפי דברי המשך חכמה מוכח שבלוחות שניות על אף שמשה כתב, החקיקה הייתה ע"י הקב"ה, והיא שנתנה את הכח האלוקי שמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין, והיא שנתנה א"כ את הכח לסייע למשה לשאת את הלוחות, ומש"כ הילקוט שמעוני ברמז תו, שבלוחות שניות הקב"ה עזרהו, הוא המ"ד המובא

א.

אמרין שבת ה ע"ב, "א"ר אבין א"ר אילעאי א"ר יוחנן היה טעון אוכלים ומשקין ונכנס ויוצא כל היום כולו אינו חייב עד שיעמוד אמר אב"י והוא שעמד לפוש ממאי מדאמר מר תוך ד' אמות עמד לפוש פטור לכתף חייב חוץ לד' אמות עמד לפוש חייב לכתף פטור מאי קמ"ל שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא דאמר רב ספרא א"ר אמי א"ר יוחנן המעביר חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך אמוראי נינהו מר אמר לה בהאי לישראל ומר אמר לה בהאי לישראל".

הפנים יפות לבעל הפלאה בפ' כי תשא עה"פ ויהי ברדת משה (שמות לד כט), דייק, כתיב "ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדת ביד משה ברדתו מן ההר" וגו', דאמאי כפל הכתוב ברדתו מן ההר, אלא שבלוחות ראשונות כתיב ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו (שם לא יח), ואח"כ אמר לו לך רד (שם לב ז), אבל הכא משמע שלא נתן לו עד שהתחיל לירד, והטעם הוא, מפני שההר היה ברשות השי"ת לבדו כדכתיב והגבלת את העם סביב (יט יב), שהיה מוגבל להשי"ת לבדו, וגם י"ל שהיה ההר מתלקט עשרה בפחות מארבע אמות, והיה אסור להוריד הלוחות מן ההר מרשות השי"ת לרשות ישראל, אלא דאמרין שבת ה ע"ב, הטעינו חבירו אוכלין ומשקין אפי' הכניס ויצא כל השבת פטור כיון שהיה בלא עקירה, וכן היה בלוחות שלא נתנו לו עד שהתחיל לירד והיינו דכתיב ברדתו מן ההר כשכבר התחיל לירד.

נשאלתי, אמאי לא נימא היפכא, דמשה עשה עקירה, ובנ"י עשו הנחה, ונלענ"ד, שלא יתכן שבנ"י ייקחו הלוחות ממשה ויעשו הנחה, דהרי בהמשך הפסוק כתיב "ומשה לא ידע כי קרן עור פני בדברו אתו", ומה כתיב בתריה, "וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו".

ב.

אמרין שבת ו ע"ב, "אמר מר זו היא רה"ר וכו' ולחשוב נמי מדבר דהא תניא איזו היא רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין והמדבר אמר אב"י לא קשיא כאן בזמן שישראל שרויין במדבר כאן בזמן הזה, ופרש"י שם, בזמן שהיו ישראל במדבר - "חשיבא רה"ר", בזמן הזה - "אינו מקום הילוך לרבים דהולכי מדברות לא שכיחי".

הרמב"ם פי"ד מהל' שבת ה"א, כתב, "ארבע רשויות לשבת רה"ר ורה"ר וקרמלית ומקום פטור איזו היא רה"ר מדברות", מדבריו נראה דס"ל איפכא מרש"י, דבזמן הזה מדבר רה"ר, ובזמן שישראל שרויין במדבר היה כרמלית ולא רה"ר, ועיין מגיד משנה וכסף משנה שם, ושו"ת מהר"ם שיק (ר' משה שיק) ח"א או"ח סי' קכא.

היד סופר (ר' משה ב"ר שמעון סופר) ח"ב סי' ס"ק ד, כתב, עפ"ו לתרץ איך משה הביא הלוחות, וז"ל, "והנה זה לא קשה רק לשיטת רש"י שבת ו ע"ב ד"ה בזמן שהיו, דס"ל שבזמן שישראל שרויין במדבר הזה המדבר רה"ר, אבל לשיטת הרמב"ם הל' שבת פי"ד הל' א, שס"ל להיפך דבזמן שישראל שרויין במדבר לא היה המדבר רה"ר אין מקום

(ר' אלעזר ב"ר ישראל לנדא) על הרמב"ם שבת פ"א הט"ו-ו-טז.

נלענ"ד דעפ"ז יש לתרץ הקושיא איך משה הביא הלוחות. אלא, כיון שלא יכל לשאתם לבדו, ורק ע"י כח אחר של הכתב או למ"ד שהקב"ה עזרהו נשאם, הוי כח אחר שאינו מלאכת מחשבת שלא היה כדוגמתו במשכן, ולכן הוצאה זו אינה בכלל מלאכת מחשבת.

ה.

עוד יש לעיין בדברי היד סופר, איך הוי שנים שעשאוה, הלא האותיות אינם ברי חיובא.

אלא, דהיד סופר אזיל לשיטתו דשנים שעשאוה אין צורך שיהיו שניהם ברי חיובא כמ"ש היד סופר שם ס"ק ב, וז"ל "ונ"ל דלפי דברי רש"י הנ"ל (שבת צג ע"א, שכתב דטעמא דזה יכול וזה יכול פטור דלאו אורחיה למיעבדה בתרי), יש לפשוט מה שהסתפק הגאון מהרי"ט אלגזי זצ"ל בספרו שמחת יו"ט (סי' נט סוף אות ב), בהא דקי"ל שנים שעשאוה פטורין בזה יכול וזה יכול, אי דוקא כשניהם בני חיובא הוא דממעט קרא בעשותה, אבל כשאחד לאו בר חיובא כגון נכרי או קטן לא ממעט קרא וחייב עי"ש, אבל לדברי רש"י דטעמא דזה יכול וזה יכול דפטור דלאו אורחיה למעבדה בתרי א"כ לא איכפת לן במה שהשני אינו בר חיובא ותליא רק אם דרכו בכך או לא".

היד המלך על הרמב"ם שבת פ"א הט"ו-טז, לא ס"ל כמו שפשוט היד סופר, אלא שבשנים שעשאוה ואחד מהם קטן, הגדול חייב כמו אם עשאה לבד, ואביא את לשון חקירתו של היד המלך, כיון דספיקו שונה ממה שהסתפק המהרי"ט אלגזי (יתכן שהיד המלך שהודפס לראשונה בשנת תקס"ט-ט), לא ראה את השמחת יו"ט שהודפס לראשונה בשנת תקנ"ד), וז"ל "נסתפקתי בדין זה של עשית מלאכה אחת בשבת ע"י שנים יחד דקי"ל דשניהם פטורין, אם אחד מהם הוא קטן ואינו בר עונשין ואזהרה כלל, והשני היה גדול, דהאם נאמר דהא דמיעט רחמנא בקרא דבעשותה דשנים שעשאוה פטורין מקרבן, זה הוא דוקא היכי דכל אחד משניהם בפני עצמו הוא בר חיוב קרבן, דבוה יש סברא דכיון דאף דנעשה המלאכה ע"פ שנים, בכל זאת עצם הפעולה אינה רק מלאכה אחת, ואין על עצם הפעולה רק חיוב קרבן אחד, וכיון דשניהם אשר עשאוה להמלאכה המה שותפין בחיוב זה, ואינו חל על כל אחד רק מחצה חיוב, ואנו אין לנו שום מקום בתורה על חיוב מחצה של הבאת קרבן, על כן שניהם פטורין, דהחיוב אשר על כל אחד מהם מגרע להשני כח חיובו, משאי"כ אם אחד מהם הוא קטן דאין עליו מחמת צד פעולתו שום חיוב קרבן, אזי יש מקום לומר דחיוב הבאת כל הקרבן אשר על פעולת מלאכה זו חל על הגדול, אשר אך הוא לבדו הוא בר חיובא בחיוב קרבן זה, או דילמא דכיון דמ"מ לא נגמרה מלאכה זו ע"י כח הגדול לבדו, והיה עכ"פ עוד כח אחר בפעולת מלאכה זו והתורה הקפידה על זה דאין חיוב במלאכת שבת רק אם נעשה כל פעולת המלאכה כולה ע"י כח אדם אחד, אבל אם נתערב עוד כח אדם אחר בפעולה אין עליה חיוב כלל", עכ"ל, ועי"ש איך שפשוט ספקו.

מש"כ היד סופר לפשוט את ספיקו של המהרי"ט אלגזי מדברי רש"י, כבר קדמו האמרי בינה (ר' מאיר אויערבך)

בירושלמי תענית פ"ד ה"ה, דס"ל דלא הכתב היה נושאן אלא הקב"ה היה מסייעו, ואף בלוחות ראשונות הקב"ה סייעו.

בשו"ת פני מבין (ר' נתנאל ב"ר יחיאל מיכל הכהן פריד), יו"ד סי' קמו ס"ק ב, כתב להוכיח כדברי היד סופר, וז"ל "ומה שתירץ מע"כ דהלוחות היו כבדים, רק דע"פ הנס שהיו האותיות בלוחות, וכאשר פרחו האותיות נפלו מידי משה רבינו וא"כ הוי זה אינו יכול, מילתא דמסתבר כי כן מבואר במד' ילקוט פ' תשא דהאותיות פרחו והיו כבדים ונפלו הלוחות, ועיין בתורת משה פ' ויקהל שכתב כן דהקמת המשכן בשבעת ימי המילואים הי' ג"כ בשבת רק כיון דמרע"ה לא היה יכול להקימו רק ע"י שהקב"ה הקימו לכך היה מותר, עי"ש".

נלענ"ד דדבריו תמוהים, דהחתם סופר בתורת משה בפ' ויקהל עה"פ ששת ימים, לא כתב ולא מידי דהוא משום שנים שעשאוה, ועוד דכתב להדיא שמשה לא הקים את המשכן, אלא היה נראה כמקים, וז"ל "דהרי אין הקמת המשכן דוחה שבת ובשבעת ימי המילואים שבת בכלל והוקם המשכן בכל יום מרע"ה לבדו הקימו ושנינו מעלין בקודש כפירש"י ר"פ בני העיר בצלאל עשאוה ומשה הקימו, ומשו"ה נתקשה משה איך יכולת באדם אחד לבדו להקים הקרשים והשיב הקב"ה הניח ידך במקומו והם הוקמו מעליהם כך פירש"י בפרשת פקודי בפסוק הוקם המשכן, וע"כ מוכח דע"י שהקב"ה

הקימו הותר בשבת אעפ"י שנראה כאילו משה הקימו, ולפי"ז יש לפרש לשון תיעשה מלאכה (דקאי על מלאכת המשכן אשר ציוה ה' לעשות והקמת המשכן והמנורה נעשה מאליה), ולא אמר תעשה מלאכה, עכ"ל.

ד.

עוד קשיא לי על דברי היד סופר, איך הוי האותיות שנים שעשאוה, הא עזרת האותיות הוי בגדר כח אחר ואינה בגדר מלאכת מחשבת, כדמוכח מהא דאמרין ב"ק ס ע"א, "ת"ר ליבה ולבתה הרוח אם יש בלביו כדי ללבושה חייב ואם לאו פטור אמאי ליהוי כזורה ורוח מסייעתו וכו' רב אשי אמר כי אמרין זורה ורוח מסייעתו ה"מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזקין פטור", המשמעות שלענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, הוא משום דכל עניני שבת הם דומיא דמלאכת המשכן, כמ"ש רש"י חגיגה י ע"ב, בד"ה מלאכת מחשבת, "שהמחשבה חשבה בדעתו ונתכוון לה וזה לא נתכוון לה וכו' דאילו מלאכת מחשבת בשבת לא כתיבא אלא במשכן הוא דכתיב ולפי שסמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן אנו למדין מלאכת מחשבת לשבת", לפי"ז הא דבעשאוה שנים פטורין, הוא דוקא בבני אדם, דמלאכתם בשנים אינה מלאכת מחשבת, וכמ"ש רש"י שבת צג ע"א בד"ה וחד, "ומיהו זה יכול וזה יכול הוא דממעט דלאו אורחיה למעבדה בתרי", משאי"כ כח אחר כל ההתיחסות כלפיו הוא רק לחיוב, כגון זורה דאם הוה במשכן הוי מלאכת מחשבת וחייב אף לר"ש, לכן האותיות שהם בגדר כח אחר לא שייך שיצטרפו למשה ויהיו בכלל שנים שעשאוה, ומצאתי שכבר קדמני ביסוד זה היד המלך

ח"א או"ח ה' שבת סי' לג, וכתב ר' מאיר דן פלאצקי זצ"ל בספרו חמדת ישראל ח"ב קונטרס דרך חיים סי' יא דף מא ע"א, וז"ל "ונלעג"ד נראה דאין זה השגה דטעמו דרש"י ז"ל ל"ש אלא א"נ הא דממעטין שנים שעשו דפטורין הוא רק במלאכת שבת דבזה שפיר י"ל כיון דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ובכה"ג שיחיד יכול כשאר איסורים אמרינן שנים שעשאו פטורין, וא"כ ע"כ דהוא מצד גוה"כ דלא מחייבין בכה"ג, א"כ יש לומר דזה דוקא היבא דשניהם בעלי חיוב, אבל אם אחד אינו בר חיובא או הבר חיובא חייב הכל", עכ"ל, עיי"ש שהרחיב בעניין הנ"ל.

ו.

הא דקימ"ל שנים שעשאו פטורין מכרת ומקרבן, האם איסור תורה איכא.

בתיבת גומא (לר' יוסף ב"ר מאיר תאומים בעל הפמ"ג) פר' פקודי אות ב, כתב דישינו אף איסור תורה, וכן הרבה אחרונים הבינו בדעת המקור חיים (ר' יעקב ב"ר יעקב משה לורברבוים מליסא) בהגהות על מגני ארץ (המודפס בסוף הספר) סי' רסו, דישינו איסור תורה, ועיין בתבואות שור (ר' אלכסנדר סענדר ב"ר אפרים זלמן שור) סי' טז ס"ק ב, ובבכור שור חולין דף פב ע"א, וכ"כ שו"ת שם אריה (ר' אריה ליבוש ב"ר אליהו בולחובר) אה"ע סו"ס צה ד"ה ובאמת, וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' ח, ועיין בשו"ת מהרי"א-יהודה יעלה או"ח סי' עג, ועיין בשו"ת באר יצחק (ר' יצחק אלחנן ב"ר ישראל איסר ספקטור) או"ח סי' יד דבתחילה סבר שאין בו איסור תורה, ובענף ט, חזר בו והסכים כדברי המקור חיים, ועיין בשו"ת ערוגת הבשם (ר' משה ב"ר עמרם גרינוואלד) או"ח סי' עח, וכ"כ שו"ת ארץ צבי (ר' צבי הירש ב"ר אפרים תאומים) או"ח יז דף טז ע"ב בד"ה ואמנם, ושם סו"ס מד דף מה ע"ב ד"ה עוד, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון מברז'אן) ח"ג סי' שלא, ועיין בהגהותיו שבת ג ע"א.

יש שהבינו בדעת המקור חיים שרק לענין שביבת בהמה אחמיר בה, ולא בשני אנשים שעשאוה, כ"כ החסד לאברהם (ר' אברהם ב"ר צבי הירש תאומים) קמא או"ח סי' כת, וכ"כ בהגהות החתם סופר על השו"ע או"ח סי' רסו הגהת בנו הכתב סופר.

בשו"ת האלף לך שלמה (ר' שלמה קלוגר) או"ח סי' קמד, כתב, דאף דשנים שעשאוה פטורין, בדיני שמים חייבין, עיי"ש.

הרמב"ם פ"א מהל' שבת ה"ג, "וכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה פטור הרי זה פטור מן הכרת ומן הסקילה ומן הקרבן אבל אסור לעשות אותו דבר בשבת ואיסורו מדברי סופרים והוא הרחקה מן המלאכה", ושם הט"ו כתב, "כל מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדו ועשו אותה שנים בשותפות בין שעשה זה מקצתה וזה מקצתה כגון שעקר זה החפץ מרשות זו והניחו השני ברשות אחרת בין שעשו אותה שניהם כאחד מתחלה ועד סוף כגון שאחזו שניהם בקולמוס וכתבו או אחזו ככר והוציאוהו מרשות לרשות הרי אלו פטורין", מוכח להדיא דס"ל דהוי איסורו רק מדרבנן, וכ"כ בשו"ת מהר"ץ חיות (ר' צבי הירש חיות) ח"א סי' טז, וכ"כ בשו"ת חוקי חיים (הרשאל"צ ר' חיים אברהם

ב"ר משה גאגין) או"ח סי' ג, וכ"כ בשו"ת דברי מרדכי (ר' מרדכי ב"ר אריה ליב פרידבורג) ח"א סי' סב, וכ"כ בשו"ת חמדת הנפש (ר' משה ב"ר אליעזר פרלמוטר) סי' ב, וכ"כ בשו"ת תרשים שהם (ר' משה ב"ר אליעזר פרלמוטר) או"ח סי' יב, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ר' מרדכי ליב ב"ר נפתלי ווינקלער) ח"ב מהדורא בתרא (רביעאה) סי' קלז אות ג, ועיין בחמדת ישראל ח"ב סי' יא אות ב בד"ה ומתוך, שתלה מחלוקת הפוסקים בספקו של המהרי"ט אלגאזי הנ"ל, וכ"כ בשו"ת היכל יצחק (הרה"ר ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג) או"ח סי' לב אות ח דף עז ע"א, וכ"כ בשו"ת מהר"י שטייף (ר' יונתן שטייף) סו"ס יא, וכ"כ הגרא"מ שך זצ"ל באבי עזרי קמא ה' שבת פ"כ ה"ו, וכ"כ ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' כה, וכ"כ הראשל"צ ר' עובדיה יוסף שליט"א בספרו שו"ת יביע אומר ח"ה או"ח סי' לב אות ז, והניף ידו שנית במאור ישראל שבת צג ע"א, ושולשו בהליכות עולם ח"ד פ' וארא אות א, ושם פ' תצוה עמ' קעז, וכתב, דכן דעת החתן סופר המובא בפרדס יוסף פ' נח דף ס.

במעדני אשר (ר' אשר אנשיל שוורץ) יוה"כ תשסו (גליין קמדה), כתב לדחות את מה שתירץ היד סופר דע"י הכתב היה דין של שנים שעשאוה, וז"ל "יש לדחות תרוץ זה, ע"פ מה שכתב במקור חיים בהגהות לשו"ע או"ח סי' רסו, דאע"ג דשנים שעשאוה פטורין, מ"מ איסור תורה יש בזה, א"כ לא מתורץ כלום".

לכאורה היה להמעדני אשר להקשות ביתר שאת, שאין ס"ל ליד סופר דהוי כשנים שעשאוה, והא היד סופר שם ס"ק א, הביא את המקור חיים מליסא בעניין רוכב בקרון עם שני סוסים, אלא אדרבא משם מוכח שיתכן שהיד סופר הבין בדברי המקור חיים כדעת זקנו, וא"כ לא קשה ולא מידי, או דלא ס"ל כהמקור חיים, אלא כאותם אחרונים דס"ל דלא הוי איסור כדמוכח מהרמב"ם הנ"ל. (בעניין רוכב בקרון עם שני סוסים, עיין יד המלך (יתכן שלא ראה את המקור חיים, כיון שהמקור חיים הודפס לראשונה בשנת תקסז, והיד המלך הודפס לראשונה בשנת תקסט-ע) שבת פ"א הט"ו-טז, שו"ת ריב"א (ר' יואל בן אליעזר אונגאר מרעכניטץ) ח"א או"ח סי' י, לבושי מרדכי ח"ב מהדו"ת סי' נט, ומה שהקשה ביד סופר שם כיו"ב כתב האור שמח (ר' מאיר שמחה הכהן מדוינסק) פ"כ מהל' שבת ה"א, ועיין בהר צבי (ר' צבי פסח פראנק) או"ח ח"א סי' קמד, שדחה את דבריו, והאבי עזרי קמא ה' שבת פ"כ ה"ו).

ז.

בשפת אמת (מגור) שבת ג ע"א, בד"ה שניהם פטורים, כתב, וז"ל "ומ"מ צ"ע מנ"ל להפוסקים לפרש בדליכא איסור תורה כיון דלא אמעיט אלא מקרבן וגם קשה דהוי כחצי שיעור, ועיין ח"י תפארת ישראל במשניות" (פ"א בועז אות ד).

מדברי השפת אמת מוכח דס"ל דאיסור תורה איכא, ומש"כ "וגם קשה דהוי כחצי שיעור", נלענ"ד, דיש לחלק בין חצי שיעור שנעשה מלאכה שלמה, אך לא בשיעור המלאכה כדוגמת הוצאה מרשות לרשות פחות מגרוגרת, לבין שנים שעשאוה שכל אחד לא עשה מלאכה כדוגמת זה עקר וזה הניח, ומצאתי שכבר קדמני בשו"ת בנין ציון (ר'

שחיבינו, כיון דכל אחד עשה כשיעור, והתחייב עליו בפ"ע, כיון דדרכם באותם מלאכות אפ"י בכ"ש.

ח.

נחזור לשאלה איך משה רבינו הוציא הלוחות.

בש"ת פני מבין יו"ד סי' קמו ס"ק ב, כתב, וז"ל "ועוד היה אפשר לומר דהלוחות היו קודש ואסורין בהנאה, ואינו דומה לשאר ספרים שמותר למכור, וכל הנאה הוא רק משום לימוד ומצות לאו ליהנות נתנו (ר"ה כח ע"א), וגם י"ל דהעיקר הלוחות להניחן בארון הברית, וא"כ לא הוי רק הנאת מצוה וזה לא נחשב הנאה, ושאר הנאות היו אסורין ולא שייך הוצאה באיסורי הנאה ורק דמצוה אחשביה להוצאה וזה המצוה הוא רק למשה רבינו ולא לשאר בני אדם ולא הוי כדרך המוציאין כן י"ל ע"ד פילפול, עכ"ל.

ט.

עוד תירץ הפני מבין בהשמטות והגהות שבסוף הספר סי' קמו ס"ק ב, ע"פ מש"כ הפנ"י במגילה ג ע"א, דת"ת דרבים של כל ישראל דוחה שבת מקל וחומר מעבודה, מה עבודה דדוחה שבת ת"ת דחמירא מעבודה כדאיתא שם בגמרא דלפינן מיהושע מקרא דעתה באתי בודאי דוחה שבת, א"כ לפי"ז לא קשיא, דבהבאת הלוחות הוי ת"ת של כלל ישראל דדוחה שבת.

י.

שו"ת לבושי מרדכי ח"ב מהדורא בתרא (רביעאה) יו"ד רנג, וז"ל, "לפימ"ש חז"ל דארון הקדש נושא את נושאי (סוטה לה ע"א), כ"ש הלוחות עצמן דנקרא על שמו שם העדות, וא"כ לא הוה כנושא משא, וכמו חי שנושא את עצמו, כ"ש בלוחות ראשונות".

צ"ב בדבריו, מהו שכתב, "כ"ש בלוחות ראשונות", הא גבי לוחות הראשונות לא קשיא איך משה רבינו הביאם, דהיה יום חמישי, צא וחשב כיון דהלוחות ניתנו ארבעים יום לאחר מתן תורה שהיה בשבת, כדאמרינן שבת פו ע"ב, "דכ"ע מודו דבשבת ניתנה תורה".

* * *

כיון שדנתי בענין הוצאה, אכתוב הערה שכתבתי בענין הכנסה-הוצאה.

שבת דף ב ע"ב, "אמר רב אשי תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה ממאי מדתנן וכו' וטעמא מאי כל עקירת חפץ ממקומו תנא הוצאה קרי לה". לכאורה היה ניתן להוכיח דהכנסה קרי לה הוצאה, ממה שפירש רש"י עה"ת את הפסוק "יצא יצא" (בראשית כו ל), וז"ל "זה יוצא וזה בא", רואים מדבריו דכפילות "יוצא", היא אחת לכניסה, ואחת ליציאה. **אלא**, דשם הכתוב מדבר על כניסת ויציאת האדם, ולא על עקירת חפץ ממקומו, על אף שהביא עמו חפץ (מטעמים) כדכתיב "ויעש גם הוא מטעמים" (שם פסוק לא), אין הדגש בפסוק על מעשיהם, אלא עליהם "זה יוצא וזה בא" כדפירש רש"י.

יעקב יוקב עטטלינגער) ח"ב (החדשות) סי' קיג, וז"ל "מה שהקשה מר נ"י על הרמב"ם דס"ל דחצי שיעור במלאכות שבת אסור מן התורה איך כתב בכל מלאכה שעשו שנים בשותפות פטורין שהרי יש איסור דאורייתא בכל אחד משום חצי שיעור וידוע שפטורי שבת פטור אבל אסור מדרבנן דוקא. תשובה, לא ידעתי איך דימה שנים שעשאה לחצי שיעור, דח"ש הוא שעושה המלאכה דבישול או דהוצאה לגמרי רק שלא היה שם שיעור הראוי אבל כשזה עוקר וזה מניח דקרי ליה בשבת שנים שעשאה הרי לא נעשה מלאכה דהוצאה כלל ע"י אחד, ולא שייך בזה איסור ח"ש דעדיין אין כאן איסור כלל כיון שכל אחד לא עשה רק חצי מלאכה ולא שייך לאסור ג"כ משום דחזי לאצטרופי דאם כן יהיה אסור לטלטל ברשות היחיד מטעם דח"ש שהרי חזי לאצטרופי אם יעשה הנחה ברה"ר, אלא ע"כ דחצי שיעור לא שייך רק היכי שנעשה המלאכה לגמרי ע"י אחד רק שלא היה כאן שיעור הראוי דבזה שייך חזי לאצטרופי איסור מלאכה בזה", עכ"ל. (בעניין האם חצי שיעור אסור מה"ת בשיעורי שבת, עיין שו"ת חכם צבי (ר' צבי אשכנזי) סי' פו, משנה למלך שבת פי"ח ה"א, והגהות על המשנה למלך, ומנ"ח מסך השבת מלאכת העושה שני בתי נירין בשם מגן אבות, ומהר"ץ חיות שבת עד ע"א, ועיין מש"כ הבנין ציון בספריו בנין ציון ח"א סי' יח, וערוך לנר מכות כ ע"ב ד"ה וכמה שיעור קרחה, ובריתות ז ע"א), אחרי כותבי זאת מצאתי שכן כתב השפת אמת בדף ב ע"א בד"ה שניהם פטורים, וז"ל "לכאורה נראה דמ"מ אסור מן התורה כמו כל חצי שיעור בפרט העוקר דחזי לעשות גם הנחה וכו' מיהו נראה דהכא לא מיקרי חצי שיעור אלא חצי מלאכה ולא נאסר זה כלל משאי"כ לחצי כזית חלב דאיסור הוא וחסר שיעור" (השפת אמת כתב בכמה מהדורות ודבריו הודפסו לאחר פטירתו, ואין זה סתירה למש"כ בדף ג ע"א, כיון שיתכן שכתב זאת לפני דף ב), וכ"כ המאירי בדף ג ע"ב (יתכן שהבנין ציון והשפת אמת לא ראו את המאירי כיון שהמאירי לא היה נפוץ).

לפי"ז שחצי שיעור הוא מלאכה, פשוט א"כ שבחצי שיעור איכא עשה דביום השביעי תשובה, כמ"ש הלחם משנה פכ"א מהל' שבת ה"א. וכן הא דפטרינן שנים שעשאה בזה יכול וזה יכול הוא דוקא לאותן מלאכות שיש להן שיעור קצוב להתחייב עליהן, כגון כותב ששניהם עשו מלאכה דחשבינן להו כאילו עשו מקצת המלאכה, ומש"ה פטורין, משאי"כ מלאכה שאין לה שיעור כדוגמת בונה וחורש, דחייב גם אכל שהוא, מכיוון דבמלאכות אלו, זה שסייע לחבירו לגמור המלאכה, לא פקע דימנו מה דנתחייב מכבר בעשיית חלקו במלאכה, משום דנחשבת למלאכה שלמה, כיון שחייב גם אכל שהוא, א"כ שפיר חייבין במלאכה זו, ולא נפטרינן מדין שנים שעשאוה, וכמ"ש החסד לאברהם (תאומים) קמא או"ח סי' כח. וביד סופר שם ס"ק ג כתב, וז"ל "אולם לדברי רש"י שכתב דטעם דפטור הוא דחשבינן לה כמלאכה שלא כדרכה, כיון דשנים עשו מלאכה שכל אחד היה יכול לעשותה לבד א"כ א"א לחייב אותם על כל שהוא כיון שהכ"ש הוי גם שלא כדרכה", ולפי מש"כ לעיל דטעמו של רש"י דחשבינן לה כמלאכה שלא כדרכה כיון דלא הוי מלאכת מחשבת שהייתה במשכן, א"כ אף רש"י יודה

הרה"ג שמואל ברוך גנוט שליט"א

/סוגי היודויים וגדריהם/

כתב הרמב"ם (תשובה פ"א ה"א) : וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח, וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה, ויתודו וידו דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה, וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו, וכן החובל בחבירו והמזיק ממנו אע"פ ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם.

ובס' המפתח (פרנקל) הביא להקשות מס' כח התשובה מדוע לא הזכיר הר"מ "וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח" גבי חייבי חטאות ואשמות ומיתות ב"ד. והנה בפשטות אין לדקדק דקדוק כזה, דוכי תנא כרוכלא לייתי ולזיל אחר שכבר פירט הדבר בתחילה, ואין הספר תח"י. ואולם אם שאלה זו צריכה להישאל, אפשר נשיב עליה.

הנה בפשטות י"ל דגבי יודוי בחייבי חטאות ואשמות הרי מתוודה בשעת ההקרבה, ופשוט שא"א לעמוד ולהאריך בויודיו בשעת ההקרבה, דכהנים זריזין הם וא"א לעכב העזרה והקרבנות עד שירבה בויודיו. ועי' מנחות צ"ג דתיכף לסמיכה שחיטה. וכן גבי יודוי דחייבי מיתות ב"ד א"א לו להאריך טפי, דהא קי"ל בסנהדרין (מג,ב) דמתוודה במשך זמן ההליכה ב' אמות קודם בית הסקילה וממילא אין לו שהות להתוודות בארוכה, דנהרג מיד אחר גמ"ד, וע"כ א"צ להרבות בויודיו, וז"פ.

ואולם נראה בזה יסוד נפלא, ובהקדם הדברים דלהלן. הנה הכס"מ והקר"ס כ' דמקור ד' הר"מ דחייבי מיתות מתכפרים בויודיו, הוא מש"ס סנהדרין (מג,ב) ש"כל המומתין מתודין, שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי". וצ"ת היכן מצינו נוסח כזה של יודוי. והלא הרמב"ם כ' בהלכה דידן נוסח וסדר הויודוי, שעליו לומר שניחם ומתבייש ממעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. והנה את החלק של 'לעולם איני חוזר לדבר זה' א"א לומר בשעה שהולך למות מיתת ב"ד, אך חזי' דהגם שלא בוש במעשיו ומתחרט עליהם, הוי יודוי, ולו בדיעבד, וצ"ע.

והנראה בזה דהנה ראינו בד' הר"מ בסהמ"צ (מ"ע עג) ובחינוך (מצוה שסב) דכל הויודוי הנילף מקרבן יהיה דוקא על סדר הקרבת הקרבן ודוקא בארץ ישראל, "כי שם עיקר הכפרה ושם הקרבנות ועיקר הכל תלוי בה", וע"ז דרשו במכילתא (ספרי וזוטא פ' נשא) דה"ה דמתוודים גם על שאר עבירות ומ"ע ול"ת וכו', עיי"ש. ומשמע מיניה דהויודוי דהקרבנות הוא 'ויודוי עם חיוב הקרבן', כלשון הר"מ בסהמ"צ להר"מ וכלשון החינוך שם, וכבר כתבו בזה נו"כ הרמב"ם.

ולפי"ז י"ל דאיכא ב' סוגי יודוי: א-) ויודוי כחלק ממצות תשובה, שהוא ויודוי על כל מצוות התורה ועוונותיה. ב-) ויודוי מיוחד הנאמר על סדר הקרבן וגבי מחוייבי מיתות ב"ד, והיא הלכה מהלכות כפרת הקרבן וכפרת מחוייבי מיתות ב"ד, דצריך שיתוודה. והיינו דעיקר הכפרה נעשית

כבר ע"י הקרבן או המיתה, ורק ישנו תנאי נוסף בהכפרה, שיתוודה כדבעי.

וממילא א"ש דדוקא בויודוי מדיני התשובה נאמרה ההלכה להרבות בהויודיים, שעיי"כ יתעורר בלבו חרטה ועזיבת החטא וקבלה לעתיד, והויודוי הוא חלק מעצם התשובה והכפרה הבאה ע"י התשובה. ומשא"כ בויודוי על הקרבן וביודוי דחייבי מיתות, דאי"ז ויודוי מחלקי התשובה, אלא 'דין ויודוי', הבא כהוספה על הכפרה הבאה ע"י הקרבן או המיתה, ובוה א"צ להרבות בהויודוי.

והנה מו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל הקשה קושיא אלימתא, דגבי יודוי על התשובה כתב הרמב"ם דבעי להתוודות בנוסח 'חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה', ואילו בפ"ב ה"ח כתב גבי הויודוי דיוהכ"פ כך: "הויודוי שנהגו בו כל ישראל, אבל אנחנו חטאנו והוא עיקר הויודוי". וצ"ע אמאי בויודוי דידן האריך בנוסח הויודוי ואילו בויודוי דיוהכ"פ הסתפק באמירת 'חטאתי' ותו לא, וגם לא כתב דבעינן שיאמר שמקבל ע"ע להבא שלא לשוב לחטאו.

ולדברינו י"ל דכשם שמצינו ב' סוגי ויודיים, 'ויודוי על התשובה' ו'ויודוי על כפרת המיתה והמלקות והקרבן', כך ישנו סוג ויודוי נוסף, והוא 'ויודוי על כפרת יוהכ"פ'. והיינו דגם לרבנן דס"ל (ביומא פה,ב) דיוהכ"פ מכפר לשבים, אין הכוונה לתשובה מעלייתא ככל השנה, אלא שבכדי שיוהכ"פ יכפר מצד עיצומו של יום, צריך שגם יתוודה וישוב בתשובה, וכיון שעיקר כפרת יוהכ"פ תליא בעיצומו של יום, לכן מספיק שיתוודה בלשון 'חטאתי', מבלי לפרט כהויודוי של תשובת כל ימות השנה ולומר שניחם על מעשיו וכו'. ואכן גם בהויודוי דחייבי מיתות ב"ד, במתני' בסנהדרין (מב,ב), לא מצינו את הוספת ה'וניחמתי ממעשי וכו'. ועפ"ז יתבארו כמה דקדוקים שדקדקו המפרשים בשינויים שבין ויודוי התשובה שבכל השנה, לסדר נוסח הויודוי שהביא הר"מ, וכן לנוסח הויודוי של הכה"ג ביוהכ"פ. שהעירו שבנוסח הויודוי של תשובת כל השנה פירט הר"מ והרחיב הסדר, וביודויי יוהכ"פ קיצר. ולפימשנ"ת א"ש, וכו"ל. והנה כ' הר"מ בפ"ב ה"ג: וצריך לפרוט את החטא, שנאמר 'אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב'. והרמב"ם בפ"ב מעבודת יוהכ"פ ה"ה נקיט סדר הויודוי של כה"ג ביוהכ"פ ולא הזכיר שמפרט חטאיו, אלא רק אומר 'אנא חטאתי אויתי ופשעתי', וצ"ע דהא הכא כתב דצריך לפרוט החטא, ושמעתי שכבר הקשו כן הנו"כ, וכן מטיין להקשות בשמיה דהגר"ח ס. ונראה דכיון דפריטת החטאים אינה מעיקר חובת התשובה, אלא רק הוספה ומעלה רבתא, ע"כ העדיף הכה"ג לקצר בויודוי, בכדי שייצא במהרה מבית קדשי הקדשים, כדי שישראל לא יתבהלו, וכבש"ס יומא. ולפמשנ"ת דדין ויודוי הכה"ג וכל ויודוי יוהכ"פ אינם כויודוי כל השנה, אלא דין ויודוי הנוסף על כפרת עיצומו של יום הוא, א"ש.

לעילוי נשמת

סבי משה בן אסתר ז"ל למשפחת אביחצירא

לעילוי נשמת

סבתי רבקה בת מזל ז"ל למשפחת אביחצירא

לעילוי נשמת

סבי שמעון בן זוהרה ז"ל למשפחת אסרף

חידושי הפרשה מאת

הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א, מבשרת ציון פרשת וילך

מי אוהב לקבל הערות?

בשבת זו, שבת שלפני כיפור, המכונה "שבת שובה", היה נוהג רב הקהילה לדרוש בעניני תשובה, ולהוכיחם מעבירות שבידיהם, כדי להשיב לב הקהל לאבינו שבשמיים. אך מי אוהב לקבל תוכחות והערות? מספרים על רב קהילה אחד שבשבת הראשונה לכהונתו, כאשר הגיע לבית הכנסת, עמד הגבאי הראשי קבל עם ועדה, והעניק לו מתנה, קופסת טבק נוצצת, התפלא הרב לפשר מתנה זו, ואמר לגבאי, אני אינני מריח טבק, ומה מקום למתנה זו, השיב לו הגבאי, אדוני הרב, כל רב שבא לכהן כאן אנו מעניקים לו מתנה שכזו, קופסת טבק, לרמוז לו, אל תעיר לנו הערות, ואת האף שלך תכניס רק בתוך הקופסא.... זו דרך העולם, קשה לקבל תוכחות והערות, קשה לקבל מהרב, מבני הבית, מהאשה ומהקרובים. בפרשתנו מוכיח משה רבינו את העם תוכחות קשות, וכותב בעל המדרש הגדול "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם" (פרק ל"א פסוק ל') מהו "באזני", לפי שקבלו דברי תוכחה עליהן בשמחה, והיו מתכוננים לשמוע, ולפיכך זכו לברכה, שנאמר "וזאת הברכה אשר ברך משה", ועליהם נאמר "אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין" (משלי פרק ט"ו פסוק ל"א), ואומר "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב" (שם פרק כ"ד פסוק כ"ה), כן יאמר בעל הרחמים. עד כאן לדברי המדרש. וללמדנו שמי שמקבל תוכחה זוכה לברכה. ומי לא זקוק לברכה בעת הזו של גמר חתימת הדין. נלמד לקבל הערות ותוכחות, ולשוב בתשובה שלימה, ובזכות זה נזכה לגמר חתימה טובה, ושפע ברכה והצלחה.

מדור מכתבים למערכת

הרה"ג אליהו כהן שליט"א
מח"ס "מעדני המלך" ב"כ,
אשדוד.

ב"ה

לכבוד ידידי וחביבי ליש ולביא, הנר המערבי, המוציא והמביא, זולה ומשקה מתורת גאוני המערב ר' כפיר דדון שליט"א בראשונה אומר לכב' כי הנני נהנה מאוד ממאמריו של כב' המתפרסמים בגליונות מריח ניחוח, המלאים זיו ומפיקים נוגה, אשר תוכנם רצוף אהבה דברי חכמה ומוסר, משל ומעשה, ולא אטעה אם אומר כי הדבר מזכיר לי את התענוג שיש בקריאת כתבי הגר"י משאש זצ"ל, הבלולים ג"כ מביאורי פסוקים, מעשיות ומשלים, ידיעות חכמה וכיו"ב.

רק אמרתי אבוא אעיר'ה על מ"ש כב' בגליון האחרון אודות המתעטש בתפילתו מחמת אלרגיה, שהרי כל עיטוש אשר יהיה, בעליונים וכו', נובע מסיבה גופנית, וכידוע מספרי הטבע העיטוש נובע מגירוי רקמות האף על ידי גורם חיצוני, הנדחה החוצה בלחץ העיטוש, וכן במתעטש מלמטה נובע הדבר מהצטברות גזים במעיו בלבד, והתרופות למניעת גזים אלה משמידות את הגזים בעודם במעיים, וא"כ מאי נפק"מ ממה נובע העיטוש הלא הכל טובב הולך אל מקום אחד.

ומה גם, שעצם הדבר שהעיטוש הגיע דוקא בעת התפילה ולא לעת אחרת, לכאן' הוא הוכחה שעושינו לו נחת רוח דוקא עתה. ומה שטען שהעיטוש הזה מצערנו, הן אמת שיש צער וביוש מועט בזה, ובפרט אם קולו במרום ילך ועטישותיו תהל אור בקולות וברקים וענן כבד, אך גם נחת רוח איכא ביה מצד שאם לא יצא העיטוש יצטער ככל כפליים שבע שבעתיים! ולא אכחד כי הנני דורש טוב לעצמו, אך המוחש לא יוכחש. ואברכהו בכפילא בכל מידי דמיטב, ובגמר חתימה טובה לחיים טובים ולשלום, שובע שמחות וכל טוב.

ע"ה אליהו כהן שליט"א, אשדוד

ריחמ"א ס"ט.

עורך ומחבר קובץ "מרי"ח ניחוח", עפולה.

בס"ד

לכבוד ידידי היקר רבי אברהם וינברג שליט"א שלום וברכה וכת"ס! בעבר שאל כת"ר שאלה: האם היה איזה רב שהציל את קהילתו ע"י איזה טבלה שעשה ומערכת לדופקי בתשובה השיבו מה שהשיבו והנה יש לציין שבספר יערות דבש ח"א לנה"ק רבי יונתן אייבשיץ (הוצאת מכון אבן ישראל תש"ס) בעמ' ד מובאת טבלה בה כתב רבי יונתן אייבשיץ זיע"א, את המשפט "עם ישראל חי לעולמי עד" ואפשר לקרוא את המשפט אלפי פעמים. עיין בטבלה. ובעמ' מ' בהקדמה מהמו"ל כתב בהערה 78 את כל הסיפור בקשר לטבלה הזאת עיי"ש.

בשורות טובות וכל טוב שנה טובה ומתוקה כתיבה וחתימה טובה

רן אבוחצירא.

ריחמ"א ס"ט.

נשאלתי מידידי היקר הרה"ג גלגליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מדוע בנוסח של ברכת התורה אנו אומרים "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" ומילת "את" לכאורה מיותרת (ועיין בגמ' ברכות יא ע"ב). ואמרתי לו בס"ד שיש לומר שמילת "את" רומזת שהקב"ה נתן לנו את התורה בשלמות מאל"ף ועד תי"ו ללא שום חסרון בשלמות וזהו מה שרומזת המילה "את", ועיין בגמ' ברכות ה' ע"א אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב לוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתנו אל תעזבו". (משלי ד ב).

בברכת התורה ולומדיה רן אבוחצירא

הבה"ח אלעזר אבוחצירא הי"ו

ת"ת "דרך אמת", עפולה.

לכבוד הגליון "מרי"ח ניחוח' ולכבוד אבי מורי שלום וברכה וכת"ס!

הנה בראש השנה תשע"ג עלה בדעתי לשאול בענין הסימנים שאנו אוכלים בב' לילי ראש השנה. האחד הוא באכילת התמרים אנו אומרים: "שיתמו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתנו". הב' באכילת הכרתי אנו אומרים: "שיכרתו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתנו". הג' באכילת הסלקא אנו אומרים: "שיסתלקו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתנו". ולכאורה אינו מובן אם כבר בקשנו באכילת התמר והכרתי שיתמו ויכרתו מה מקום יש לבקשה של יסתלקו. אלא יש לומר שתחילה יבקשנו שיתמו ויכרתו אותם אויבים המציקים לנו, ולאחר מכן אנו אומרים שישתלקו האויבים שאינם מציקים לנו אך הם אויבינו.¹⁰

בברכת התורה ולומדיה, אלעזר אבוחצירא.

ריחמ"א ס"ט.

בס"ד

לכבוד המערכת הנפלאה "לדופקי בתשובה" שלום וברכה וכת"ס! ישר כח על התשובות הנפלאות שהשבתם לי, ומה ששאלתי בשאלה ד' האם גם הערב רב אמרו שירת הים והשבתם שלא מצאתם בזה משהו, ולי נראה שהערב רב לא אמרו שירה כמו שכתוב "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה" (בשלח טו' א'). בני ישראל דייקא ולא הערב רב, כנלענ"ד.

ואשמח לתגובתכם על זאת. תודה רבה וכת"ס רן אבוחצירא

תשובה על הנ"ל

מערכת לדופקי בתשובה.

בס"ד

מזכה הרבים לכב' הרה"ג ר' רן אבוחצירא שליט"א

מח"ס מריח ניחוח שמחנו לקבלת מכתבו

בענין מש"כ לדייק מדכתיב בני ישראל דרך בני ישראל אמרו שירה אמת דכך מובא בכמה מפרשים על מקומות אחרים בתורה וכן מפורש בחז"ל לענין אכילת המן דרך ישראל אכלו מן והערה רק אכלו רק מה שנתנו להם בני ישראל אך כ"ז כשכתוב מפורש אך לדרוש כן בעצמינו בלי מקור לא כ"א יכול ועוד הרי כתוב ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ולפ"ז נדרוש ג"כ שלעבר רב לא איתנו קריעת ים סוף וא"כ כיצד עברו את הים [אם כי אפשר להיחזק שעברו בזכות עם ישראל] עכ"פ כיון שלא מצאנו אחר חיפוש מי שאומר או רומז על ד"ז קשה לחדש דבר זה לבד.

באם יש לכם הערות או שאלות נוספות נשמח להשיב

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

¹⁰ א"ה ריחמ"א, עוד יש לומר בס"ד תירוצי לזה דהנה אם אנו עושים רצונו של מקום אז יתמו ויכרתו אויבינו, ואם אין אנו מעושים רצונו של מקום יסתלקו אויבינו.